

Fondacija
Institut za otvoreno društvo
Predstavništvo Crna Gora

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT

Informisanje na manjinskim jezicima i sadržaji o kulturi i tradiciji manjinskih naroda na javnim servisima u Crnoj Gori

Monitoring ljudskih prava u Crnoj Gori

Podgorica, 2009.

Fondacija
Institut za otvoreno društvo
Predstavništvo Crna Gora

Inicijativa mladih
za ljudska prava
Crna Gora

Monitoring ljudskih prava u Crnoj Gori

**Informisanje na manjinskim
jezicima i sadržaji o kulturi i tradiciji
manjinskih naroda na javnim
servisima u Crnoj Gori**

Podgorica
Novembar 2009. godine

Inicijativa mladih za ljudska prava - Crna Gora
Novembar 2009. godine

Za izdavača
Boris Raonić

Autori izvještaja
Boris Raonić
Edina Hasanaga Čobaj
Milan Radović

Pravna analiza
Azra Jasavić

Lektura i korektura
Jelena Vukoslavović

Prevod
Jelena Vukoslavović

Dizajn i prelom
Nikola Milenković

Obrada i štampa
Lutrex, Podgorica
Tiraž: 400

CIP - Katalogizacija u publikaciji,
Centralna narodna biblioteka Crne Gore, Cetinje

323.15:342.727(497.16)
341.231.14(497.16)

РАОНИЋ, Борис
Informisanje na manjinskim jezicima i sadržaji
o kulturi i tradiciji manjinskih naroda na javnim
servisima u Crnoj Gore / [autori izvještaja Boris
Raonić, Edina Hasanaga Čobaj, Milan Radović ;
prevod Jelena Vukoslavović] . - Podgorica :
Inicijativa mladih za ljudska prava, 2009
(Podgorica : Lutrex) . - 38, 43 str. ; 25 cm

Nasl. str. prištampanog prevoda: Information on
Minority Languages and Contents on Culture and
Tradition of Minority Population on Public Services
in Montenegro. - Tekst na crnogorskom i engl.
jeziku. - Podatak o autorstvu preuzet iz impresuma.
- Oba rada štampana u međusobno obrnutim
smjerovima. - Tiraž 400. - Bilješke uz tekst. -
Bibliografija: str. 36-37 ; Bibliography: str.
41-42.

ISBN 978-9940-9015-4-7
1. Хасанага-Чобај, Едина [аутор] 2. Радовић, Милан [аутор]
а) Право на информисање - Националне мањине -
Црна Гора б) Права човјека - Црна Гора
COBISS.CG-ID 14968336

Uvod

Inicijativa mladih za ljudska prava u Crnoj Gori (YIHR) sprovela je u periodu od marta do novembra 2009. godine istraživanje o pravu manjinskih naroda na informisanje na maternjem jeziku. Istraživanje koje je sproveo petočlani tim Inicijative imao je za cilj analizu i donošenje preciznih i utemeljenih informacija o poštovanju člana 12 Zakona o manjinskim pravima i slobodama.¹ Ovim članom garantuje se pravo manjina na "odgovarajući broj časova radi emitovanja informativnog, kulturnog, obrazovnog, sportskog i zabavnog programa na jezicima manjina i njihovih pripadnika, kao i programskog sadržaja koji se odnosi na život, tradiciju i kulturu manjina i obezbjeđivanje finansijskih sredstava za finansiranje tih programskih sadržaja. Sadržaji koji se odnose na život, kulturu i identitet manjina emituju se najmanje jednom mjesečno, na službeni jezik, preko javnih servisa."²

Isti zakon definiše manjine na sljedeći način: "Manjina, u smislu ovog zakona, je svaka grupa državljana Republike, bročano manja od ostalog preovlađujućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Republiku i motivisana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta".³ U Vodiču za NVO-e Jugoslovenske Evrope manjine se odnose na "nedominantne etničke, nacionalne, vjerske i jezičke grupe u državi, čiji pripadnici pokazuju, ili se samo podrazumijeva, osjećaj solidarnosti usmjeren na očuvanje njihove kulture, tradicije, vjere ili jezika".⁴

U Crnoj Gori ima 18 javnih radio – difuznih servisa i to: Radio Crne Gore, Televizija Crne Gore, Radio Bar, Radio Bijelo Polje, Radio Berane, Televizija Budva, Radio Tivat, Radio Kotor, Radio Pljevlja, Televizija Pljevlja, Radio Herceg Novi, Radio Nikšić, Televizija Nikšić, Radio Cetinje, Radio Danilovgrad, Radio Rožaje, Radio Andrijevića i Radio Ulcinj.⁵

Podaci u istraživanju prikupljeni su korišćenjem više metodoloških tehnika, a samo istraživanje imalo je više faza. Tehnike koje su korišćene tokom istraživanja su: analiza legislative, fokus grupe, upitnici i polustrukturirani intervjui. Prva faza obuhvatila je analizu legislative i grupne razgovore u okviru fokus grupa sa učesnicima iz redova manjinskih naroda. Pet fokus grupa bilo je organizovano u Podgorici (sa pripadnicima romske

1 Zakon o manjinskim pravima i slobodama, v. sajt Ministarstva za ljudska i manjinska prava <http://www.gov.me/minmanj/vijesti.php?akcija=vijesti&id=13716> posjećen 20. septembra 2009. godine

2 Član 12 Zakona o manjinskim pravima i slobodama, v. gore 1

3 Član 2 Zakona o manjinskim pravima i slobodama, v. gore 1

4 Zagovaranje prava manjina, Vodič za NVO-e Jugoslovenske Evrope, izdavač Dragutin Čičak, štampano u Bosni i Hercegovini, revidirano izdanje, januar 2008. godine, str. 13.

5 Vodič kroz medije u Crnoj Gori, Ministarstvo kulture, sporta i medija, Podgorica 2006. godine

nacionalnosti), u Ulcinju (sa pripadnicima albanske nacionalnosti), Pljevljima (sa pripadnicima srpske nacionalnosti), Rožajama (sa pripadnicima muslimanske i bošnjačke nacionalnosti) i Kotoru (sa pripadnicima hrvatske nacionalnosti). Realizovane fokus grupe okupile su osam do dvanaest učesnika izbalansirane starosne, polne i obrazovne strukture.

Druga faza u monitoringu bila je sprovođenje upitnika sa političarima, NVO aktivistima koji se bave manjinskim pravima i predstavnicima nacionalnih savjeta manjinskih naroda. Broj realizovanih upitnika je 43. Kroz jedinstven upitnik imali su priliku da izraze svoje mišljenje, ocijene rad javnih servisa i ponude određene preporuke.

Treća faza monitoringa obuhvatila je intervjuisanje direktora i urednika nacionalnih i lokalnih javnih servisa, najuticajnih novinara i stručnjaka iz ove oblasti. U okviru ove faze sprovedeno je 25 intervjua.

YIHR sprovela je ovo istraživanje sa ciljem da u kontekstu evropskih integracija i obaveza Crne Gore, afirmiše prava i integraciju manjinskih naroda u društvu i pokaže koliko se poštuje pravo na informisanje na svom jeziku, kao jedno od prava kojim se štiti identitet i zabranjuje nasilna asimilacija pripadnika manjinskih naroda. Uzimajući u obzir specifičnost, multikulturalnost i višenacionalnost Crne Gore, javni servisi mogu da odigraju značajnu ulogu u povećanju i proširivanju granica tolerancije i razbijanju izražene etničke distance. Takvu ulogu uvidjeli su i tvorci Ustava i zakonodavci, što potvrđuje činjenica da su i oni otišli korak dalje, pa su, kroz domaće zakonodavstvo, obavezali javne servise na poštovanje međunarodnih propisa, razvoj tolerancije i poštovanja identiteta manjinskih naroda. Tako, Ustav Crne Gore garantuje pravo na informisanje na svom jeziku članom 79, stavom 11, a Zakon o manjinskim pravima i slobodama pored garantovanja prava na informisanje na svom jeziku, obavezuje javne servise i njihove osnivače na emitovanje sadržaja koji garantuju očuvanje identiteta.

Istraživački tim YIHR zahvaljuje se svima koji su dali doprinos učešćem u istraživanju. Takođe, zahvaljujemo se višestrukoj podršci regionalne kancelarije YIHR i FOSI ROM-u.

1. Pravna analiza

Ratifikovani međunarodni dokumenti

Članom 9 Ustava Crne Gore⁶ propisano je da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Najznačajniji pravni akt Savjeta Evrope koji se detaljnije bavi ovim pitanjem jeste Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina⁷, koja članom 9 propisuje pravo na primanje i prenošenje informacija na jeziku manjine.

Odredbe člana 9. Okvirne konvencije govore o pravu na primanje i prenošenje informacija i ideja na jeziku manjine. Odredbama se konstatuje da ovo pravo treba da se ostvaruje bez miješanja i ometanja od strane vlasti. U tom smislu, konkretno se precizira da država neće ometati osnivanje i korišćenje štampanih medija. Propisuje se obaveza države da izdaje odobrenja za emitovanje radijskih i televizijskih programa bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterijuma. Država se takođe obavezuje na usvajanje odgovarajućih mjera, među kojima su i finansijske i na razvijanje određene politike kako bi manjinskim narodima olakšala pristup sredstvima javnog informisanja.

Shodno članu 2 Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima⁸ svaka zemlja, prilikom ratifikacije, ima mogućnost da preuzme samo neke od obaveza propisane Poveljom.

U skladu sa članom 2 stavom 2 Evropske povelje, u pogledu javnog informisanja, Crna Gora prihvata primjenu člana 11 stav 1 a (iii), b (ii), c(ii), d, e (i), f (ii), stav 2, stav 3, a kao manjinske jezike prepoznala je albanski i romski jezik.

⁶ Ustav Crne Gore, v. sajt Službenog lista Crne Gore <http://www.sllrcg.co.me/001-2007.pdf>, posjećen 15. septembra 2009. godine

⁷ Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope, ratifikovana i stupila na snagu 1. septembra 2001. godine, Službeni list SRJ (međunarodni ugovori) broj 6/98

⁸ Crna Gora pristupila je evropskoj povelji o regionalnim i manjinskim jezicima u periodu postojanja državne zajednice Srbije i Crne Gore i to 22.marta 2005. godine. Ova Povelja ratifikovana je od strane Saveznog Parlamenta 15.februara 2006.godine, a stupila je na snagu 6.juna 2006. godine. Zakon o ratifikaciji evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima ("Sl. list SCG - Međunarodni ugovori", br. 18/2005)

Crna Gora je prihvatila da u oblasti sredstava javnog informisanja omogući odgovarajuće odredbe, zahvaljujući kojima bi prikazivači programa ponudili sadržaje na regionalnim i manjinskim jezicima; da ohrabri ili olakša redovno emitovanje radio programa na regionalnim ili manjinskim jezicima; da ohrabri ili olakša proizvodnju i distribuciju audio ili audiovizuelnih radova na regionalnim ili manjinskim jezicima; da ohrabri ili olakša stvaranje i očuvanje makar jednih novina na regionalnim ili manjinskim jezicima; da primijeni mjere finansijske podrške na audiovizuelnu produkciju na regionalnim ili manjinskim jezicima.

Crna Gora je takođe preuzela obavezu da garantuje slobodu direktnog prijema radio i televizijskog programa iz susjednih zemalja, na jeziku koji je isti ili sličan regionalnom ili manjinskom jeziku, kao i da se ne suprotstavlja reemitovanju radio i televizijskih programa iz susjednih zemalja na tom jeziku.

Na kraju, Crna Gora će se založiti da neće postavljati nikakva ograničenja, pravo na slobodu izražavanja i slobodan protok informacija u okviru pisane štampe na jezik koji je isti ili sličan regionalnom ili manjinskom jeziku. Uživane ove slobode, pošto sobom nose odgovarajuće dužnosti i odgovornosti, može da bude podvrgnuto takvim formalnostima, uslovljavanjima, ograničavanjima ili kaznama koje su propisane zakonom i koje su nužne u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, radi spriječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja i morala, radi zaštite ugleda ili radi zaštite informacija koje su primljene u povjerenju, ili za održavanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Crna Gore je takođe preuzela obavezu kojom će garantovati da interesi korisnika regionalnih ili manjinskih jezika budu predstavljeni i uzeti u obzir tako što se mogu stvarati odgovarajuća tijela, koja bi bila u skladu sa zakonom i odgovornostima koje postoje kada se garantuje sloboda i pluralizam medija.

Normativni okvir ustavnopravne prirode

Član 13 Ustava⁹ utvrđuje da je službeni jezik u Crnoj Gori crnogorski, a da su u službenoj upotrebi i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.

Nadalje, član 49 Ustava¹⁰ jemči slobodu štampe i drugih vidova javnog obavještanja. Jemči se pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa, dok član 50 predviđa zabranu cenzure.

Član 79 stav 1 tačka 11 Ustava¹¹ jemči posebno – manjinsko pravo na informisanje na svom jeziku.

⁹ Ustav Crne Gore, v. gore 6

¹⁰ *Ibid*

¹¹ *Ibid*

Zakonodavno-pravni okvir Zakon o manjinskim pravima i slobodama¹²

Član 12 Zakona o manjinskim pravima i slobodama predviđa da se manjinama i njihovim pripadnicima obezbijedi sloboda informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Pripadnici manjina imaju pravo na slobodno osnivanje medija i nesmetan rad zasnovan na slobodi izražavanja, istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija.

Nadležni upravni i programski organi medija čiji je osnivač Republika, obezbjeđuju odgovarajući broj časova radi emitovanja informativnog, kulturnog, obrazovnog, sportskog i zabavnog programa na jezicima manjina i njihovih pripadnika, kao i programske sadržaje koji se odnose na život, tradiciju i kulturu manjina i obezbjeđuju finansijska sredstva za finansiranje tih programskih sadržaja.

Sadržaji koji se odnose na život, kulturu i identitet manjina emituju se najmanje jednom mjesečno, na službenom jeziku, preko javnih servisa.

Republika može, u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, obezbijediti prevodjenje (titlovanje) programa sa manjinskih jezika na službeni jezik.

Vlada može preduzeti i podsticajne mjere da se i u okviru drugih radio i televizijskih programa obezbijedi emitovanje programskih sadržaja iz stava 3 ovog člana.

Zakon o medijima¹³

Član 1 Zakona o medijima propisuje da su mediji u Crnoj Gori slobodni, te da je zabranjena cenzura medija, kao i to da Crna Gora obezbjeđuje i jemči slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (UN, OEBS, Savjet Evrope, EU).

Takođe, ovim članom predviđeno je da ovaj zakon treba tumačiti i primjenjivati u skladu sa principima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, uz korišćenje prakse precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava.

Članom 2 Zakona, propisano je da Crna Gora garantuje pravo na slobodno osnivanje i nesmetan rad medija zasnovan na: slobodi izražavanja; slobodi istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja informacija; slobodnom pristupu svim izvorima informacija; zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija. Crna Gora garantuje ravnopravno učešće u informisanju domaćim i stranim, pravnim i fizičkim licima, u skladu sa ovim i Zakonom o radio-difuziji.

¹² Zakon o manjinskim pravima i slobodama, v. gore 1

¹³ Zakon o medijima možete pogledati na sajtu Centra za profesionalizaciju medija <http://www.cpm.edu.yu/code/navigate.asp?ld=37>, posjećen 28. oktobra 2009. godine

Shodno članu 3 Zakona, Crna Gora obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja za informisanje na albanskom i jezicima drugih manjinskih naroda. Obim neophodnih finansijskih sredstava iz ovog člana utvrđuje se budžetom Republike, a način i uslovi raspodjele propisuju se aktom republičkog organa uprave nadležnog za poslove informisanja.

Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore¹⁴

Djelatnost javnih radio-difuznih servisa Crne Gore obavljaju emiteri, u skladu sa zakonom i međunarodnim standardima i pravilima u ovoj oblasti, shodno članu 1 Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore.

Javni radio-difuzni servisi Crne Gore, po članu 2 Zakona su Radio Crne Gore (RCG) i Televizija Crne Gore (TVCG).

Djelatnost javnih radio-difuznih servisa je proizvodnja i emitovanje programa, kojim se zadovoljavaju demokratske, društvene, obrazovne, kulturne i druge potrebe od javnog interesa svih segmenata cmogorskog društva; obezbjeđuje ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja, bez obzira na njihovu političku, vjersku, kulturnu, rasnu ili polnu pripadnost, i blagovremeno i kvalitetno pružaju raznovrsne informativne usluge.

Članom 8 Zakona predviđena je mogućnost osnivanja Studija za emitovanje regionalnih radio i televizijskih programa na takav način da RTCG može, za potrebe pojedinih javnih radio-difuznih servisa, osnivati regionalne radio i televizijske studije, s posebnom obavezom proizvodnje i emitovanja regionalnih programa i programa na jezicima pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na tom prostoru.

Obaveze i odgovornost RTCG propisane su članom 9 Zakona na način koji predviđa da je RTCG dužna da, uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez bilo kojeg oblika diskriminacije ili socijalne različitosti, proizvodi i emituje programske sadržaje

- koji služe kao referentne tačke u pogledu jačanja zajedništva i društvenog integrisanja svih pojedinaca, grupa i zajednica;
- koji su namijenjeni svim segmentima društva, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama;
- koji afirmišu i njeguju crnogorski nacionalni i kulturni identitet, kulturni i etnički identitet manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, evropsko kulturno nasljeđe i kulturnu raznolikost;
- koji afirmišu crnogorsku kulturnu baštinu, podstiču i njeguju kulturno i umjetničko stvaralaštvo i šire saznanja o drugim kulturama koje su zastupljene u Crnoj Gori;

¹⁴ Zakon o javnim radio- difuznim servisima Crne Gore ("Sl. list Crne Gore", br. 79/08, 23. decembar 2008. god.)

- koji odražavaju različite ideje i religijska uvjerenja u društvu, radi jačanja razumijevanja i tolerancije i promovisanja multikulturalnog, multietničkog i multivjerskog karaktera Crne Gore;

Sredstva za namjenske sadržaje predviđena su članom 17 Zakona, što podrazumijeva da se Budžetom Crne Gore obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje prava građana na informisanje, po osnovu programskih sadržaja Radija Crne Gore i Televizije Crne Gore, koji su značajni za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima pripadnika manjinskih naroda.

Način korišćenja sredstava iz člana 17 propisuje član 18 na način kojim će organ državne uprave, nadležan za poslove medija i RTCG ugovorom urediti međusobna prava i obaveze vezane za korišćenje sredstava iz člana 17 ovog zakona, u roku od 30 dana, od dana stupanja na snagu Zakona o budžetu Crne Gore za određenu godinu. Način i uslovi obezbjeđivanja sredstava iz budžeta Crne Gore ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost RTCG. Isplata sredstava iz budžeta Crne Gore vršiće se u četiri jednake rate, saglasno Zakonu o budžetu. Ugovor iz stava 1 ovog člana objavljuje se u Biltenu o radu RTCG i dostavlja se na uvid nezavisnom regulatornom tijelu za programske sadržaje.

Savjet RTCG, shodno članu 22 stav 1 tačka 11 i 16, daje saglasnost na ugovor o korišćenju sredstava obezbijedenih budžetom Crne Gore za proizvodnju i emitovanje programskih sadržaja iz člana 17 ovog zakona i imenuje i razrješava Komisiju za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima drugih pripadnika manjinskih naroda.

Zakon o radio-difuziji¹⁵

Shodno članu 1 Zakon o radio-difuziji uređuje obavljanje radio-difuzne djelatnosti u Crnoj Gori, u skladu sa Zakonom o medijima i na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (UN, OEBS, Savjet Evrope, EU itd.).

Zakonom je zabranjen svaki oblik cenzure ili nezakonito miješanje u rad elektronskih medija (član 3 stav 1 tačka 2).

U smislu člana 4 stava 1 tačke 2 Zakona, emiter je fizičko ili pravno lice, koje je registrovano za proizvodnju, prenos i emitovanje radio-difuznog programa (radija i/ili televizije) i kome je u skladu sa ovim zakonom izdata dozvola za prenos i emitovanje radio-difuznog signala.

Na osnovu člana 34 Zakona, fizičko ili pravno lice koje je registrovano za proizvodnju, prenos i emitovanje radio i/ili televizijskog programa, dobijanjem dozvole za prenos i emitovanje radio-difuznih signala, stiče status emitera, u smislu ovog zakona.

Emiter može obavljati djelatnost proizvodnje, prenosa i emitovanja radio i/ili televizijskog programa kao:

1. republički javni radio-difuzni servis;
2. lokalni javni radio-difuzni servis;
3. komercijalno radio-difuzni servis.

¹⁵ Zakon o radio-difuziji ("Sl.list RCG" br. 51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06, "Sl.list Crne Gore" br. 50/08 od 19.08.2008.god., 79/08 od 23.12.2008.god., 53/09 od 07.08.2009.god.)

Shodno članu 95 Zakona u cilju ostvarivanja opšteg interesa u oblasti informisanja i radio-difuzije, emiteri javnih radio-difuznih servisa:

- proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe, hendikepirani, socijalno i zdravstveno ugroženi itd.;
- proizvode i emituju programe koji izražavaju kulturni identitet naroda, nacionalnih i etničkih grupa;
- proizvode i emituju programe na maternjem jeziku manjinskih naroda na područjima na kojima žive;
- međusobno sarađuju i razmjenjuju programske sadržaje koji su od interesa za građane Republike.

Shodno Članu 100 emiteri javnih radio-difuznih servisa stiču prihode iz pretplate i drugih izvora, u skladu sa zakonom i osnivačkim aktom. Republičkim, odnosno budžetom jedinice lokalne samouprave obezbjeđuje se dio finansijskih sredstava za ostvarivanje ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za razvoj nauke i obrazovanja, razvoj kulture, informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

Radi ostvarivanja prava iz prethodnog stava, Republika, odnosno jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje dio finansijskih sredstava za programske sadržaje na maternjim jezicima manjinskih naroda.

Organ uprave nadležan za poslove javnog informisanja, u ime Vlade Republike Crne Gore, odnosno nadležni organ izvršne vlasti u jedinici lokalne samouprave i emiter javnog radio-difuznog servisa, ugovorom uređuju međusobna prava i obaveze vezane za korišćenje sredstava za programske sadržaje na maternjim jezicima manjinskog naroda.

U slučaju da Republičkim, odnosno budžetom jedinice lokalne samouprave opredijeljena sredstva nijesu dovoljna za izvršavanje obaveza emitera javnih radio-difuznih servisa za programske sadržaje na maternjim jezicima manjinskih naroda, nedostajuća sredstva obezbjeđuju se republičkim, odnosno budžetom jedinice lokalne samouprave, pod uslovom da do gubitka nije došlo nenamjenskim i neracionalnim korišćenjem obezbijedenih sredstava.

Način i uslovi obezbjeđivanja sredstava za programske sadržaje na maternjim jezicima manjinskih naroda ne smiju uticati na uredničku nezavisnost i samostalnost emitera javnog radio-difuznog servisa.

Ugovor koji zaključuju Organ uprave nadležan za poslove javnog informisanja, u ime Vlade Republike Crne Gore, odnosno nadležni organ izvršne vlasti u jedinici lokalne samouprave i emiter javnog radio-difuznog servisa objavljuje se na način propisan osnivačkim aktom emitera i dostavlja se Agenciji na uvid.¹⁶

2. Albanci

Prema posljednjem popisu, u Crnoj Gori ima 31.163 odnosno 5,03% Albanaca.¹⁷ Najviše Albanaca živi u Baru 7,61%, Plavu 19,70%, Podgorici 5,50%, Rožaju 4,44%, Ulcinju 72,14%¹⁸. U ostalim opštinama u Crnoj Gori ima manje od 1% Albanaca.

Prva emisija na albanskom jeziku počela se prikazivati na Televiziji Crne Gore (TVCG) još 1992. godine.¹⁹ Tada se emisija prikazivala jednom nedjeljno u trajanju od trideset minuta i zvala se "Na kraju nedjelje".²⁰ Tek 1998. godine pojavila se veća spremnost uredništva TVCG za širenje programa i na taj način formirana je redakcija na albanskom jeziku. Do tada je samo jedan novinar albanske nacionalnosti radio na realizaciji emisije.²¹ Od 1998. godine, TVCG takođe uvodi i svakodnevnu informativnu emisiju "Lajmet" u trajanju od petanest minuta, dok je nedjeljna, odnosno subotnja emisija "Mozaiku 60" bila muzičko-informativnog karaktera.²² Danas je emisija "Mozaiku 60", koja je trajala sat vremena, skraćena na 40 minuta i zove se "Mozaiku". Po mišljenju urednika redakcije na albanskom jeziku, uzrok tome svakako nije finansijskog karaktera jer isti broj ljudi radi i skraćenu verziju emisije. "Kada smo tražili da se ne uvodi skraćena verzijama, od glavne urednice dobili smo odgovor da tako mora i da je takav slučaj bio sa svim emisijama",²³ istakao je urednik programa na albanskom jeziku Televizije Crna Gora, Frano Camaj.

Na pitanje koliko zaposlenih ima u toj redakciji, Camaj je kazao da dio poslova obavljaju ljudi koji nijesu striktno vezani za redakciju, kao što su kamermani, montažeri, realizatori i slično. U redakciji svih emisija na albanskom jeziku rade tri urednika, jedan novinar dopisnik iz Ulcinja, sekretar redakcije, dok honorarno rade dvije voditeljke i jedan novinar, kao i spoljni saradnici iz Plava, Rožaja, Ostrosa koji pokrivaju Bar, Prištinu i Skoplje.²⁴

Pored informativne emisije "Lajmet" i nedjeljne emisije "Mozaiku", TVCG prikazuje i novogodišnju emisiju. Novogodišnja emisija traje sat i po vremena i prikazuje se 31. decembra od 17 časova. Na RTCG se tokom cijele godine prikazuju tri emisije na albanskom jeziku a to su "Lajmet", "Mozaiku" i novogodišnja emisija.

17 Zavod za statistiku Crne Gore, dostupno na sajtu <http://www.monstat.org/Popis.htm>, koji je posjećen 22. oktobra 2009. godine

18 *Ibid*

19 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa Franom Camajem, urednikom programa na albanskom jeziku na TVCG, od 02.10.2009. godine, koji se nalazi se u dokumentaciji Inicijative

20 *Ibid*

21 *Ibid*

22 *Ibid*

23 *Ibid*

24 *Ibid*

Svi novinari redakcije na albanskom jeziku RTCG prošli su dodatne obuke, kazao je urednik redakcije gospodin Camaj²⁵ a prema planovima koje je saopštio istraživaču Inicijative, u planu je otvaranje redakcije u Ulcinju.²⁶

Već oko godinu dana u centralnom dnevniku TVCG svake nedjelje u 19.30 emituje se po jedan prilog na albanskom ili jezicima drugih manjina, a titl²⁷ ide na crnogorskom jeziku.²⁸

Redakcija programa na albanskom jeziku postoji na RCG od 1965. godine.²⁹ Tada je na RCG imala urednika, novinara i spikera i emitovala se jedna nedjeljna emisija u trajanju od 45 minuta.³⁰ Redakcija danas ima sedam zaposlenih, a program se emituje svakodnevno.³¹ Šest dana u nedjelji, osim nedjeljom, u okviru Jutarnjeg programa emituju se Vijesti i Dnevnik u 17.30 na albanskom jeziku.³² Subotom se emituje emisija "Na kraju nedjelje" koja traje trideset minuta, kroz koju se emituju prilozi o dešavanjima na prostoru neseljenom Albancima.³³

U Ulcinju, građani albanske nacionalnosti su u mogućnosti da, pored RTVCG, prate i lokalni javni servis. U razgovoru sa istraživačem Inicijative, direktor Radio Ulcinja istakao je da se program emituje na dva jezika, albanskom i crnogorskom. Pored radija, donijeta je odluka da se pokrene i televizija u okviru javnog servisa.³⁴ Oko 70% programa emituje se na albanskom jeziku a oko 30% na crnogorskom, što odgovara procentualnoj zastupljenosti stanovništva u tom gradu.

Informativne emisije daju se na oba jezika svakih sat vremena. Jutarnji program emituje se takođe na oba jezika³⁵ kao i emisije o poljoprivredi, mladima, turizmu itd.³⁶

Direktor radija naglasio je da postoje finansijske poteškoće. Međutim, otvaranjem televizije očekuje se da će sve mnogo bolje funkcionisati.³⁷

U fokus grupi koja je održana 24. aprila 2009. godine³⁸ pripadnici albanske nacionalnosti³⁹ izrazili su svoj stav o informisanju na maternjem jeziku.

Većina učesnika fokus grupe istakli su da više prate štampane medije. Većina njih smatra da se na taj način bolje informiše. Mlađi učesnici pak, najčešće koriste internet, putem

25 *Ibid*

26 *Ibid*

27 Misli se na prevod

28 Iz intervjua istraživača Inicijative sa Bogićem Rakočevićem, Urednikom prvog programa TVCG, koji je održan 9. oktobra 2009. godine i nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

29 Iz intervjua istraživača Inicijative sa sa Pjetrom Ljučajem, Urednikom programa na albanskom jeziku na RCG, od 5. septembra 2009., koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative.

30 *Ibid*

31 *Ibid*

32 *Ibid*

33 *Ibid*

34 Iz intervjua istraživača Inicijative sa Esadom Mehmetijem, direktorom Radija Ulcinj, od 24. septembra. 2009. godine.

35 Jutarnji program od 8 do 10 časova emituje se na albanskom, a od 10 do 11 časova na crnogorskom jeziku.

36 Iz intervjua istraživača Inicijative sa Esadom Mehmetijem, vi. gore 34

37 *Ibid*

38 Izvještaj sa fokus grupe koja je 24. aprila 2009. godine održana u Ulcinju. Izvještaj se nalazi u dokumentaciji Inicijative.

39 *Ibid*, Struktura, starost i obrazovne opisani su u izvještaju

kojeg se najlakše i sveobuhvatnije informišu. Međutim, što se tiče Javnih servisa učesnici su istakli da prate sadržaje na Javnim servisima u prosjeku do dva sata dnevno.⁴⁰

Učesnici fokus grupe istakli su da najviše prate informativne emisije TVCG i emisije koje su posvećene kulturi i manjinama. Od šesnaest učesnika samo dvoje njih naglasili su da redovno prate štampane medije na albanskom jeziku.⁴¹ Pored Javnih servisa, svi učesnici prate i ostale programe jer smatraju da se na taj način kvalitetnije informišu. “Zadovoljavam potrebe, one osnovne, preko RTVCG, a pratim i TV stanice Albanije. Smatram da bi trebalo više prikazivati područja u kojima žive manjine, jer bi se tako uklonile predrasude koje imaju ostali, a ujedno bi se promovisala bogatstva, potencijali i područja u kojima žive manjine. Stoga, smatram da bi TVCG trebalo da posveti kontinuirano, makar jednom sedmično neku emisiju o Albancima. Nema sadržaja na albanskom jeziku, a to je jako važno, samim tim što je uloga medija jako važna. Veoma je značajan javni servis na albanskom jeziku, ali jako je bitno da kultura i ekonomski razvoj Albanaca budu prikazani, kao i osobine, ne samo u emisijama na albanskom jeziku, nego i na nacionalnoj televiziji“, kazao je jedan od učesnika.

Većina učesnika smatra da informacije koje lokalni servisi nude nijesu dovoljne i da pružaju minimum u odnosu na potrebe prosječnog građanina. Što se tiče nacionalnih medija i informacija koje nude na albanskom jeziku, učesnici smatraju da ne zadovoljavaju njihove potrebe jer su to uglavnom prevedene informacije kojima je često i sam prevod jako loš. Takođe, kada su u pitanju emisije o kulturi Albanaca, učesnici smatraju da se one prezentiraju polovično i da su, zbog načina na koji se prezentiraju, neprofesionalne.⁴²

“Nama je interesantniji neki događaj koji se dogodio na prostoru Ulcinja, a za koji RTVCG često nemaju interesovanja. U svakom slučaju, očekujemo da državna televizija emituje kvalitetnije sadržaje u vrijeme predviđeno za plasiranje emisija na albanskom jeziku u odnosu na lokalni radio Ulcinj, jer to je nacionalna televizija pa samim tim ima kapacitete da te potrebe zadovolji. Mislim da za sada to nije dovoljno. Postoje emisije na albanskom jeziku, ali one nijesu dovoljne da preko njih saznate ne samo šta se dešava u samom Ulcinju, već i u Crnoj Gori ili u regionu. Zbog toga se moraju pratiti mediji i na crnogorskom jeziku ili mediji iz Albanije“, istakao je jedan od učesnika.

Većina učesnika svoje potrebe za informisanjem potpuno zadovoljava korišćenjem interneta i praćenjem medija iz regiona preko digitalnih antena. “Mislim da su lokalni mediji privlačniji jer dobijamo informacije iz naše sredine, a kojih nema na javnom servisu TVCG ili na nekim drugim komercijalnim medijima i dnevnim novinama“, naglasio je jedan od učesnika.

Svi učesnici saglasili su se da “Mozaiku“, jedina emisija na albanskom jeziku koju emituje TVCG, ne zadovoljava njihova očekivanja i potrebe. Informacije i sadržaj same emisije lošeg su kvaliteta, smatraju učesnici. Takođe, informacije su zastarjele, koncipirane su tako da prikazuju neke stare običaje i stari način života Albanaca. Emisija ne pruža dovoljno informacija koje se tiču mladih a nedostaje i istraživačko novinarstvo.

Jedan od učesnika istakao je da je jako važno da se tokom te emisije promovišu vrijednosti i kultura svih građana Crne Gore, pa i Albanaca jer su „ televizija i mediji uopšte, jak i

40 *Ibid*

41 *Ibid*

42 *Ibid*

moćan mehanizam na osnovu kojeg se formira slika javnog mnjenja o vama kao pripadniku ili pripadnicima određenog naroda.⁴³

Većina učesnika dobija informacije na albanskom jeziku sa lokalne privatne televizije⁴⁴ i privatnih programa Albanije. Vijesti na albanskom jeziku u 17:00 sati prevod su onih vijesti sa nacionalne televizije, tako da nemaju nikakvu svrhu ako imaju potpuno isti sadržaj, pošto većina Albanaca zna i crnogorski jezik pa se dešava da iste informacije građani albanske nacionalnosti slušaju po dva puta. Kao grad u kojem ogromnu većinu čini albanska populacija, učesnici smatraju da Ulcinj i njegovi građani ne dobijaju zasluženu pažnju na nacionalnom servisu. Kao problem kvalitetnog sadržaja oni su naveli nedostatak kadra koji bi uticao na kvalitet emisije. Pored emisija na albanskom jeziku, potrebno je prikazati što više emisija na crnogorskom jeziku, kao na primjer Hronika Ulcinja, Tuzi itd.⁴⁵

Prema mišljenju učesnika "Mozaiku", jedina emisija na albanskom jeziku na TVCG, treba da se transformiše. Učesnici su ocijenili da emisija ne može biti informativna jer se prikazuje jednom nedjeljno, i to subotom, zbog čega su informacije zastarjele. Oni su naglasili da bi ova emisija trebalo da bude kulturno-edukativnog karaktera.

Učesnici nijesu ocijenili pozitivnim ni sadržaj nedjeljnika Koha Javore. Prema njihovom mišljenju, uzrok tome su finansijski problemi. Učesnici smatraju da je problem to što list izlazi pod okriljem dnevnog lista Pobjeda i što nije samostalna novina. Sjedište redakcije koja uređuje taj nedjeljnik takođe je nešto što treba promijeniti. "Sjedište je u Podgorici a ljudi koji rade kao novinari, odavde putuju svaki dan u Podgoricu i tamo provode vrijeme i rade. Znači, jedini list na albanskom jeziku nema niti jednu kancelariju u Ulcinju, gdje bi ti novinari radili",⁴⁶ kazao je jedan od učesnika fokus grupe

Građani albanske nacionalnosti imaju priliku da gledaju medije iz matične države preko satelitskih i kablovskih prijema. Za većinu građana, u zavisnosti gdje žive, postoji mogućnost da preko običnih zemljanih prijemnika gledaju albansku nacionalnu televiziju TVSH. Iako ti mediji rijetko imaju sadržaje, priloge i informacije iz Crne Gore, građani albanske nacionalnosti informišu se putem tih medija na svom jeziku o vijestima iz regiona, o modernoj kulturi, obrazovanju, religiji i sličnim temama.

Za kvalitetniji program na javnim servisima najodgovorniji su novinari.⁴⁷ "Znači, prvenstveno novinar treba da zna kako će da koncipira svoju emisiju i program. Treba da uloži mnogo više truda i kreativnosti, da zna kako i koje informacije da prikaže. Znači, trebalo bi malo više da se bavi istraživačkim novinarstvom",⁴⁸ kazao je jedan od učesnika. Kao jedan od mogućih problema učesnici vide finansijsku nestabilnost, nekompetentnost, pasivnost samih članova redakcije kao i nedostatak kreativnosti. Potrebno je proći kroz niz dodatnih obuka da bi program bio kvalitetniji.⁴⁹

43 *Ibid*

44 Misli se na lokalnu televiziju TV Teuta

45 Izvještaj sa fokus grupe održane u Ulcinju v. gore 38

46 *Ibid*

47 *Ibid*

48 *Ibid*

49 Zaključak učesnika fokus grupe

“Smatram da bi otvaranje kancelarija za Koha Javore u Ulcinju sigurno popravilo situaciju. Takođe, mislim da bi bilo jako korisno da se otvori i jedan studio RTCG u Ulcinju. Vidimo da postoje hronike nekoliko gradova u Crnoj Gori. Ne vidim onda razlog zašto ne bi postojala i hronika Ulcinja“,⁵⁰ kazao je jedan od učesnika.

Učesnici ne vide poboljšanje sadržaja na Javnom servisu i smatraju da je ista kao i prije pet godina. Stiče se utisak da se emisije ponavljaju ili da gledate jednu te istu sve vrijeme.

Predsjednik Albanskog savjeta u Crnoj Gori, Tahir Tahiri redovno prati medije i emisije na albanskom jeziku, ali on kaže da sadržaji ne zadovoljavaju njegove potrebe.⁵¹ Iz tog razloga najviše prati štampane medije i internet. “Mislim da su programi za manjine u Crnoj Gori vrlo malo zastupljeni na javnom servisu RTCG, a kada je riječ o albanskim manjinama, ti programi ni približno ne zadovoljavaju potrebe Albanaca u Crnoj Gori. Svaka informacija prevedena je i ne postoji sadržaj koji bi privukao pažnju prosječnog gledaoca“, kazao je Tahiri.⁵² Prema njegovim riječima, ni ostale emisije takođe ne odgovaraju potrebama Albanaca u Crnoj Gori. Sadržaji koji se odnose na kulturu, religiju, način života Albanaca treba da budu prioritet za realizovanje emisije na albanski jezik.⁵³

Kao specifična manjina koja govori jezikom koji se potpuno razlikuje od ostalih manjinskih jezika, predsjednik albanskog nacionalnog savjeta smatra da bi Albanci trebalo da imaju bolji tretman na javnim servisima.⁵⁴

Ministar za zaštitu ljudskih i manjinskih prava Ferhad Dinoša⁵⁵ kazao je da je malo programskih sadržaja na albanskom jeziku. Uzimajući u obzir da su “Albanci jedina jezička manjina u Crnoj Gori, mislim da bi bio potreban cjelodnevni program na posebnom televizijskom kanalu na albanskom jeziku“,⁵⁶ kazao je ministar Dinoša. Kao nedostatak lokalnih medija i javnih servisa, ministar je naveo njihov lokalistički karakter, dok za nacionalni smatra da ponekad nijesu dovoljno nacionalni.

“Smatram da programi o manjinama i za manjine nijesu dovoljno zastupljeni na javnom servisu RTCG. Programi vezani za albansku nacionalnu manjinu više su zastupljeni od drugih, ali ipak nedovoljno prisutni. Sve manjine nijesu ravnomjerno zastupljene na javnim servisima. Moguće da je veća prisutnost programa za Albance uslovljena jezičkom specifičnošću albanske nacionalne manjine“,⁵⁷ istakao je ministar.

Ministar je naglasio da ponuda kulturne vrijednosti manjina na medijima, na crnogorskom jeziku, mora biti veća.

Novinar Koha Javore Ismet Kalaba istakao je da se već duže vrijeme govori o proširenju tog programa, ali da je umjesto toga, došlo do njegovog suženja.⁵⁸

50 *Ibid*

51 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa predsjednikom Nacionalnog savjeta Albanaca, Tahir Tahirijem, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

52 *Ibid*

53 *Ibid*

54 *Ibid*

55 Odgovor na upitnik Ferhada Dinoše, od 1. jula 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

56 *Ibid*

57 *Ibid*

58 Odgovor na upitnik Ismeta Kalabe, od 10. jula 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

Poslanik Genci Nimanbegu⁵⁹ nije zadovoljan kvalitetom ni lokalnih ni nacionalnih medija. Po njegovom mišljenju, programi za nacionalne manjine slabo su zastupljeni na Javnom servisu RTCG, kako u organizacionoj strukturi, tako i u samom programu javnog servisa.

“Zaposleni novinari i njihove redakcije nijesu pokazale spremnost da na kvalitetan i kritičan način isprate određene teme o kojima izvještavaju. Na taj način, ti servisi (radija i televizije Crne Gore) pretvaraju se u medije koji ne zavrijeđuju pažnju prosječnog gledaoca i slušaoca“,⁶⁰ istakao je Nimanbegu. Sadržaji kojima bi Javni servis trebalo da se posveti jesu informacije o društvenom, socijalnom, kulturnom i ekonomskom položaju susjednih država a te informacije trebalo bi da budu dostupne i stanovnicima Crne Gore koji ne govore albanski jezik.

Govoreći o emisiji “Mozaiku“, Nimanbegu je naglasio da nije zadovoljan sadržajem emisije, da je skraćena u poređenju sa ranijim periodom i da je postojanje jedne emisije nedjeljno na albanskom jeziku, jako malo. Po njegovom mišljenju, postoji dovoljno kadrova koji bi mogli da obezbijede kvalitetniji i interesantiji program na albanskom jeziku.⁶¹ Nimanbegu je ukazao da je neophodna stalna redakcija RTCG i u Ulcinju.

“Svakako bi trebalo formirati jedno radno tijelo ili savjet sastavljen od pripadnika manjina čija bi funkcija bila da brinu o kvalitetnoj i ravnopravnoj zastupljenosti svih manjina na nivou Crne Gore. Poželjno bi bilo da članovi tog tijela ili savjeta budu politički nezavisne osobe, odnosno osobe koje se biraju na osnovu njihovih profesionalnih kvaliteta a ne političke pripadnosti“,⁶² istakao je Nimanbegu.

Pored emisija na albanski jezik, u redovnom muzičkom programu Javnog servisa, pored muzičkih emisija sa engleskom, italijanskom, hrvatskom muzikom, mora biti prisutna i muzika na albanskom jeziku.⁶³ Filmski programi moraju prikazivati i albanske filmove u svojim programskim šemama.⁶⁴

Po mišljenju direktora lokalne TV Teuta u Ulcinju Dina Ramovića⁶⁵, javni servisi, državni ili lokalni, prema svom karakteru, trebalo bi da budu informativne, kulturne i obrazovne kuće u kojima ima mjesta za sve građane Crne Gore, bez obzira na njihovo političko, nacionalno ili vjersko opredjeljenje, jer svi građani, kao poreski obveznici, neposredno finansiraju te medijske kuće. Međutim, prema riječima gospodina Ramovića, javni servisi taj zadatak ne obavljaju dovoljno dobro.⁶⁶

“Lokalni javni servisi su sistemski promašaj. Oni su produžena ruka partija na vlasti u lokalnoj zajednici i mjesto za ‘zaslužne’ partijske kadrove bez profesionalnog iskustva u ovoj oblasti. Sa velikim brojem zaposlenih i plaćanjem članova Upravnog odbora i ostalog režijskog

59 Odgovor na upitnik Genc Nimanbegu, od 30. juna 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

60 *Ibid*

61 *Ibid*

62 *Ibid*

63 *Ibid*

64 *Ibid*

65 Odgovor na upitnik Dina Ramović, od 9. oktobra 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

66 *Ibid*

osoblja, lokalni javni servisi postaju skupa 'igračka' za siromašne budžete lokalne zajednice. Uz to, oni se ne ponašaju tržišno, ne vode računa o sopstvenim prihodima, jer imaju obezbijeđena sredstva kroz opštinski budžet. Možda i zbog toga ne stvaraju programski proizvod koji prolazi na medijskom tržištu. S druge strane, komercijalni mediji, a posebno lokalni, mnogo više se ponašaju kao javni servisi, jer jedino tako mogu i opstati. Racionalniji su i efikasniji, mnogo više gledani i slušani, sa pravim profesionalcima u poslu", istakao je Ramović.

Kao rješenje za funkcionisanje lokalnog javnog servisa, gospodin Ramović je kao jedini način da zaživi takva ideja, naveo da se novim Zakonom o elektronskim medijima otvara mogućnost za javno i privatno partnerstvo. Po njegovom mišljenju, za to postoje razni modeli – od potpisivanja poslovno-tehničke i programske saradnje lokalne samouprave i nekog komercijalnog medija koji bi za račun opštine proizvodio određene programe, do kupovine određenog procenta komercijalnog medija za račun opštine. "Prema mojim saznanjima, interesovanje za ovakav oblik udruživanja postoji u Budvi, Nikšiću, Bijelom Polju, Podgorici i Ulcinju", kazao je Ramović.

Zaključci

- RTCG kao javni servis, na albanskom jeziku svakodnevno emituje informativnu emisiju "Lajmet", jednom nedjeljno emisiju "Mozaiku" i novogodišnju emisiju na albanskom jeziku. Pored redovnih emisija svake nedjelje, tokom glavne informativne emisije daje se prilog na albanski jezik sa prevodom na crnogorski.
- U Ulcinju, kao lokalni javni servis funkcioniše jedino Radio Ulcinj, čiji se program na albanskom jeziku emituje proporcionalno strukturi stanovništva u tom gradu. Pored radija, donijeta je odluka da uskoro počne sa radom i lokalna televizija u okviru Javnog servisa.
- J.P. "Pobjeda" nedjeljno izdaje i list na albanskom jeziku „Koha Javore“.
- Učesnici fokus grupa smatraju da zbog specifičnosti njihovog jezika nema dovoljno sadržaja na albanskom jeziku.
- Većina učesnika ocijenili su da su nedovoljne informacije koje lokalni servisi nude i da zadovoljavaju minimalne potrebe prosječnog građanina. Što se tiče nacionalnih medija i informacija koje nude na albanskom jeziku, učesnici smatraju da ne zadovoljavaju njihove potrebe jer su to uglavnom prevedene informacije iz glavne informativne emisije koja se emituje u 19:30.
- Kada su u pitanju emisije o kulturi Albanaca, učesnici smatraju da su prezentirane polovično i da su neprofesionalne zbog načina na koji se prezentiraju. Svi učesnici saglasili su se da "Mozaiku", jedina emisija na albanskom jeziku koju emituje TVCG, ne zadovoljava njihova očekivanja i potrebe. Informacije i sadržaj same emisije lošeg su kvaliteta. Takođe, informacije su jako zastarjele, koncipirane su tako da prikazuju neke stare običaje i stari način života Albanaca. Emisija ne pruža dovoljno informacija koje se tiču mladih a nedostaje i istraživačko novinarstvo.
- Većina učesnika fokus grupe zadovoljava potrebe za informisanjem korištenjem interneta i medija iz regiona, preko satelitskih programa i privatnih programa Albanije.

- S obzirom na to da albanska populacija čini većinu u Ulcinju, učesnici fokus grupe smatraju da njegovi građani ne dobijaju zasluženu pažnju na nacionalnom servisu. Kao problem kvalitetnog sadržaja, učesnici su naveli nedostatak kadrova, koji bi uticali na kvalitet emisije. Izuzev emisija na albanskom jeziku neophodno je prikazati emisije na crnogorskom jeziku, kao na primjer Hronika Ulcinja, Tuzi itd.

Preporuke

- Potrebno je da RTCG emituje više sadržaja na albanskom jeziku. Potrebno je uvesti posebne emisije za kulturu, obrazovanje, turizam itd.
- Emisija “Mozaiku“ trebalo bi više da se posveti kulturnim sadržajima, a ne da bude informativnog karaktera.
- RTCG trebalo bi da emituje više sadržaja koji se ticu albanske književnosti i istorije praćene urbanom albanskom muzikom. Sadržaji bi trebalo da budu koncipirani tako da osim Albancima, budu interesantni i drugim narodima u Crnoj Gori. Osim toga, važno je informisati javnost u Crnoj Gori o albanskoj manjini, o njihovom životu, običajima, kulturi, religiji, u cilju prevazilaženja etničke distance.
- Kao grad gdje većinu čine Albanci, Ulcinj bi trebalo da bude prisutniji na Javnom servisu a trebalo bi organizovati više kulturnih ili turističkih događaja. Na taj način bi se smanjile predrasude koje postoje.
- Potrebno je i postojanje jedne kvalitetne dnevne novine na albanskom jeziku ili podlistka unutar neke od postojećih. Koha Javore trebalo bi izdvojiti kao samostalni subjekat, čime bi se stvorili uslovi za transformaciju u kvalitetnu novinu.

3. Bošnjaci i Muslimani

Na osnovu popisa iz 1991. godine, Muslimani su činili 14,57%. Poslije određenih društveno političkih dešavanja, pripadnici do tada jedne etničke grupe izjasnili su se na popisu iz 2003. godine kao Muslimani (3,97%) i kao Bošnjaci (7,77%)⁶⁷. Prema posljednjem popisu, u Baru živi 919 (2,30%) Bošnjaka i 2 575 (6,43%) Muslimana, u Beranama 5 662 (16,15%) Bošnjaka i 2 301 (6,56%) Muslimana, u Bijelom Polju 11 375 (22,63%) Bošnjaka i 7 936 (15,78%) Muslimana, u Budvi 24 (0,15%) Bošnjaka i 204 (1,28%) Muslimana, u Nikšiću 148 (0,20%) Bošnjaka i 695 (0,92%) Muslimana, u Plavu 6 809 (49,32%) Bošnjaka i 788 (5,71%) Muslimana, u Pljevljima 1 865 (5,21%) Bošnjaka i 2 913 (8,14%) Muslimana, u Podgorici 2 307 (1,36%) Bošnjaka i 4 399 (2,60%) Muslimana, u Rožajama 18 628 (82,09%) Bošnjaka i 1 510 (6,65%) Muslimana, u Ulcinju 297 (1,46%) Bošnjaka i 681 (3,36%) Muslimana. Ove zajednice čine većinu u Rožajama i Plavu.

Novinar TV Vijesti Adnan Prekić kazao je: “Na javnom servisu RTCG uopšte ne postoje programi za manjine. Programi koji se na RTCG predstavljaju kao programi o manjinama i za manjine ne mogu ni po jednom standardu da dobiju taj epitet. Redakcije koje rade te programe nisu nezavisne u najosnovnijim uređivačkim pitanjima, premalo ljudi radi na tim programima i što je najvažnije, svi ti programi manjinske zajednice svode se na nivo folklor a i zanimljivosti, tako da na Javnom servisu nikada do sada nije napravljen ozbiljan projekat o manjinskim narodima”.⁶⁸ Profesor Šerbo Rastoder, iz Bošnjačkog savjeta, istakao je da na svom maternjem jeziku prati vrlo malo sadržaja jer ih ima malo ili ih uopšte i nema. “Ne možemo govoriti o programima za manjine uopšteno, jer je situacija takva da je jedna manjina u odnosu na druge favorizovana, iako ne smatram da se i njima daje mnogo, ali u poređenju sa nama, koji ne dobijamo gotovo ništa ili možda nekakav minimum, oni su ipak zastupljeni u dovoljnoj mjeri. Dakle, iz prethodnog komentara može se zaključiti da je zastupljenost moje nacionalne manjine neprihvatljivo mala“, dodao je Rastoder⁶⁹. Slično misli i novinar Sabrija Vulić koji je istakao da su zastupljeni programi za albansku nacionalnu zajednicu, dok za druge nijesu.⁷⁰ Vulić je kazao da Muslimani u Crnoj Gori nijesu dovoljno zastupljeni u programu Javnog servisa, te da ih tretira suprotno Ustavu kada koristi izraz “Bošnjaci/Muslimani“, uprkos činjenici da su to dvije različite nacionalne manjine po posljednjem popisu.⁷¹

67 Istraživači Inicijative su iz ovog razloga odlučili da Bošnjake i Muslimane istražuju zajedno, zbog iste tradicije i kulture.

68 Odgovor na upitnik Adnana Prekića, od 26. juna 2009. godine, nalaze se u dokumentaciji Inicijative

69 Odgovor na upitnik Šerba Rastodera, od 16. jula 2009. godine, nalaze se u dokumentaciji Inicijative

70 Odgovor na upitnik Sabrije Vulića, od 23. juna 2009. godine, nalaze se u dokumentaciji Inicijative

71 *Ibid*

Novinar Radija Slobodne Evrope Sead Sadiković, smatra da postojeće informativne emisije na javnim servisima, po formi, zadovoljavaju potrebe građana čiji je maternji jezik crnogorski, srpski, bosanski ili hrvatski a da su izuzetak Albanci kojima se mora posvetiti posebna pažnja.⁷² “Ono na čemu treba raditi“, smatra Sadiković, “jeste pokretanje sadržaja koji govore o kulturi, tradiciji i životu manjina kojima bi se međusobno upoznavali.“⁷³

Učesnici fokus grupe, koja je održana u Rožajama 29. marta 2009. godine, smatraju da Bošnjaci i Muslimani uopšte nijesu zastupljeni na javnim servisima.⁷⁴ Ovo takođe povezuju sa malim brojem zaposlenih iz redova Bošnjaka i Muslimana na RTCG.⁷⁵ Jedan učesnik istakao je da ne postoji velika potreba za postojanje informativne emisije na bosanskom jeziku koliko postoji potreba za emisijama koje bi govorile o životu Bošnjaka i Muslimana.⁷⁶ Drugi učesnik kazao je da postoji potreba za sadržajima na bosanskom jeziku, iako je dosta sličan crnogorskom, naglasio je da je to jedan od načina da se očuva jezik.⁷⁷

Urednik Prvog programa RTCG Bogić Rakočević istakao je da se na RTCG Bošnjacima i Muslimanima daje prostor kroz razne sadržaje. Tako je Rakočević kazao: “Mi se, naravno, bavimo njihovom problematikom kroz postojeće emisije, bilo da je riječ o hronikama gradova. Posebnu pažnju, kada je riječ o Muslimanima i Bošnjacima, posvećujemo i kroz obrazovno–naučni program. U strukturi tog programa uvijek imamo specijalne sadržaje koji su posvećeni običajima, kulturi, religiji i svemu drugom što je vezano za tu nacionalnu zajednicu. Jedan serijal po nazivu “Džamije u Crnoj Gori“, trajao je gotovo dvije godine a išao je skoro svake nedjelje. Znači, to smo sveobuhvatno obradili i uključili i istoriju. Sagovornici su bili kompetentni ljudi. Kroz obrazovno–naučni program imali smo opet jedan cijeli serijal o mostovima koji su rađeni u duhu te kulture i arhitekture i koji su ostali. Zatim, stalno pratimo muslimansko–bošnjačke autore, ali kada je konkretno riječ o umjetnosti, to su univerzalne kategorije i bilo bi loše da ih sada dijelimo po nacionalnoj osnovi. Umjetnost pripada svima i ona je nadnacionalna. U svakom slučaju, nastojimo da održimo balans koliko je to moguće, ali na to utiču i sami događaji i aktivnosti određenih nevladinih organizacija koje se bave pravima manjinskih zajednica. Znači, imamo ih više ukoliko oni imaju više tih programa i sadržaja. Postoji ipak jedan sasvim zadovoljavajući kontinuitet i prisutni su kroz razne programske segmente, od Jutarnjeg programa do Dnevnika 3. Imamo posebne emisije, ali to nijesu redovne emisije. Često pravimo emisije iz Petnjice kao i iz opština gdje su oni većina, što znači da često o njima i njihovoj kulturi imamo emisije iz Plava, Gusinja na crnogorski jezik. Jednom mjesečno imamo takve emisije, bilo da je riječ o kulturi, o privredi. Posvećene su tim ljudima i kroz njih sagledavamo privredne mogućnosti, što ljude koji tamo žive zanima“⁷⁸.

Avdul Kurpejović iz Matice muslimanske kazao je: „Istorija, kultura, tradicija, običaji i nacionalni identitet Muslimana skoro i da nisu zastupljeni u programskim sadržajima

72 Odgovor Seada Sadikovića, od 3. oktobra 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

73 *Ibid*

74 Izvještaj sa fokus grupe održane u Rožajama od 29. marta 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

75 *Ibid*

76 *Ibid*

77 *Ibid*

78 Iz intervjua istraživača Inicijative sa Bogićem Rakočevićem, Urednikom prvog programa TVCG, v. gore 28

javnog servisa, iako je to zakonska obaveza⁷⁹. Kurpejović smatra da RTCG treba da se oslobodi uticaja vlasti koji se vrši preko funkcionera, da RTCG treba da se bavi građanima, da se oslobodi svakodnevne politike i političara⁸⁰.

Kao što vidimo, ne postoji saglasnost učesnika fokus grupe i predstavnika političkih partija, aktivista nevladinih organizacija s jedne strane i predstavnika javnih servisa sa druge strane. Suljo Mustafić ocijenio je da bi rad javnih servisa bio kvalitetniji ako bi predstavnici manjinskih zajednica bili u Savjetu javnog servisa i ako bi novinari i urednici iz redova manjina učestvovali u kreiranju programa za manjine⁸¹. Učesnici fokus grupe istakli su da rješavanje ovog problema mora krenuti od toga da predstavnici manjina budu proporcionalno zastupljeni u javnim servisima, da postoji određen broj novinara, urednika i drugih.⁸² Takođe, na fokus grupi je istaknuto da bi, s obzirom na broj Bošnjaka i Muslimana u društvu, trebalo da postoji i redakcija programa za Bošnjake i Muslimane.⁸³ Jedan od učesnika kazao je: “Zaista se mora mnogo više prostora dati Bošnjacima i Muslimanima na javnim servisima, počev od zastupljenosti kao novinara, a zatim i na nekim većim funkcijama u Javnom servisu i uopšte u ministarstvu nadležnom za medije i manjine. Mislim da su Bošnjaci i Muslimani jednostavno zaboravljeni i izgubljeni iz vida i smatram da je Javni servis dobra mogućnost da se preko njega stvari počnu mijenjati. Više kadrova iz redova manjina bi trebalo da bude u javnim servisima”.⁸⁴

Kada je u pitanju rad lokalnog javnog servisa Radija Rožaja učesnici ga ocjenjuju pozitivno.⁸⁵ Smatraju da Radio Rožaje zadovoljava potrebe kada je u pitanju informisanje o dešavanjima u Rožajama, ali ipak, ovaj radio ne može da zadovolji potrebe informisanja o dešavanjima u državi, regionu i svijetu.⁸⁶ Učesnici su ocijenili da su novinari na Radiju Rožaje obrazovani i da rade najbolje što mogu.⁸⁷ Jedan od učesnika istakao je da je pored jedne televizije i dva radija u Rožajama potrebno otvoriti još jednu televiziju, čime bi se zadovoljile potrebe građana Rožaja.⁸⁸ Prema mišljenju drugog učesnika, vrlo je malo emisija koje govore o kulturi, tradiciji i životu Bošnjaka i Muslimana na Radiju Rožaje.⁸⁹

Direktor radio Rožaja, Zlatko Tutić, kazao je da je Radio Rožaje otvoren za sve.⁹⁰ On je istakao da se uvijek isprate svi događaji vezani za život, kulturu i religiju u Rožajama kroz

79 Odgovor na upitnik Avdula Kurpejovića, od 25. juna 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

80 *Ibid*

81 Odgovor na upitnik Sulja Mustafića, od 23. juna 2009. godine, nalaze se u dokumentaciji Inicijative

82 Izvještaj sa fokus grupe iz Rožaja, od 29. marta 2009. godine, v. gore 74

83 *Ibid*

84 *Ibid*

85 *Ibid*

86 *Ibid*

87 *Ibid*

88 *Ibid*

89 *Ibid*

90 Iz intervjua istraživača Inicijative sa Zlatkom Tutićem, direktorom Radija Rožaje, održanog 17. septembra 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

svakodnevni program.⁹¹ Prema Tutićevim riječima, ovaj radio najmanje jedan put mjesečno emituje emisije o manjinama, o njihovoj kulturi i tradiciji. Najveći problem predstavlja obezbijediti sagovornike jer su se teme već iskoristile pa se veliki broj emisija reprizira.⁹²

Zaključci

- Na RTCG nijesu jasno i vidljivo koncipirani programi za Bošnjake i Muslimane kao programi za manjine. Ne postoji saglasnost predstavnika ovih manjina i javnih servisa po pitanju količine i karaktera programskih sadržaja.
- Na javnim servisima ne postoji informativna emisija na bosanskom jeziku. Mišljenja o potrebi postojanja programskih sadržaja na bosanskom jeziku podijeljena su. Zbog velike srodnosti sa crnogorskim jezikom, jedan dio učesnika u istraživanju smatra da takve emisije nijesu potrebne, dok drugi dio učesnika smatra da je to način očuvanja bosanskog jezika i bošnjačke kulture u Crnoj Gori.
- Kada je u pitanju ocjenjivanje javnih servisa, učesnici su pozitivno ocijenili rad lokalnog javnog servisa Rožaje, dok to nije bio slučaj sa nacionalnim javnim servisom RTCG.

Preporuke

- Na lokalnim i nacionalnim javnim servisima treba početi sa emitovanjem posebnih emisija koje bi kulturološki i istorijski predstavljale Bošnjake i Muslimane u Crnoj Gori. Prilikom proizvodnje ovog programa neophodno je uključiti predstavnike Bošnjaka i Muslimana, stručnjake iz ovih oblasti i program učiniti prepoznatljivim programom za nacionalne manjine.
- Kada su u pitanju programski sadržaji na bosanskom jeziku, nadležna ministarstva i osnivači javnih servisa, uz učešće drugih subjekata, poput Nacionalnih savjeta, moraju povesti javnu raspravu o načinu zadovoljavanja zakonskih propisa u ovoj oblasti.
- Na javnom servisu RTCG treba redovno uvesti emisije o kulturi i tradiciji muslimanskog i bošnjačkog naroda, što će dovesti do smanjenja etničke distance.
- U radu javnih servisa moraju se organizovano i profesionalno uključiti pripadnici bošnjačkog i muslimanskog naroda, kroz zapošljavanje određenog broja novinara, urednika i drugih iz redova manjina.

---

91 Ibid

92 Ibid

4. Hrvati

U Crnoj Gori živi 6 811 (1,10%) Hrvata. Od tog broja, u Tivtu živi 2 663 (19,54%) Hrvata, u Kotoru 1 762 (7,68%), u Herceg Novom 798 (2,42%), u Podgorici 709 (0,42%), Baru 259 (0,65%), Budvi 178 (1,12%), Nikšiću 132 (0,18%) dok je u drugim opštinama živi manje od sto Hrvata.

Novinar Nikola Dončić istakao je da mediji, pa samim tim i javni servisi u Crnoj Gori nemaju sadržaje na hrvatskom jeziku. Dončić je kazao da programske sadržaje na materinjem jeziku isključivo prati preko medija iz Republike Hrvatske. On je ocijenio da mediji u Crnoj Gori nemaju programske sadržaje na hrvatskom jeziku, dok je zastupljenost hrvatske zajednice u crnogorskim medijima gotovo zanemarljiva.⁹³

Slično misli i predsjednica Hrvatske građanske inicijative (HGI) Marija Vučinović, koja je kazala da RTCG ne emituje program za hrvatsku manjinu kao posebnu emisiju i da se hrvatska manjina pominje eventualno u kontekstu s drugim sadržajima.⁹⁴

Urednik prvog programa TVCG Bogić Rakočević ne slaže se sa prethodnim stavovima, pa kaže: "Hrvati imaju prostor kada je riječ o javnom servisu TVCG. Prije svega mislim na emisiju Hronika Kotora. To je stalna emisija. Kroz tu emisiju imamo posebne blokove o aktivnostima hrvatske zajednice u Boki Kotorskoj. Mi uredno pratimo hrvatsku manjinu kroz tu emisiju a onda i kroz druge, prije svega informativne emisije. Takođe, kroz obrazovno naučni program dajemo poseban osvrt, imamo mnogo specijalizovanih emisija, počev od "Škrinje" koja se sveobuhvatno bavi kulturom, običajima, istorijom ljudi sa područja Boke Kotorske, gdje su Hrvati najviše koncentrisani. Ovakvih sadržaja imamo najmanje dva do tri puta mjesečno samo kroz obrazovni program, ali i kroz druge programe".⁹⁵ U okviru prvog programa RTCG, između ostalih, postoji program za manjine koji sadrži dvije redakcije. Jedna je redakcija programa na albanskom jeziku a druga je redakcija programa na jezicima drugih manjinskih zajednica.⁹⁶

Na fokus grupi, održanoj u Kotoru 20. maja 2009. godine, većina učesnika bila je nezadovoljna radom RTCG i prostorom koji se daje Hrvatima. Jedan od učesnika kazao je da "kada se rade emisije o Kotoru, nigdje se ne spominje hrvatska manjina, bez obzira što je ona imala veliki udio u razvoju te kulture. Ne spominje se hrvatski narod. Jednostavno, sve se to pakuje kao crnogorska kultura. Kada se spominje muzej, kaže se 'crnogorski muzej' pa

93 Odgovor na upitnik Nikole Dončića, od 23. juna 2009. godine, nalaze se u dokumentaciji Inicijative

94 Odgovor na upitnik Marije Vučinović, od 9. jula 2009. godine, nalaze se u dokumentaciji Inicijative

95 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa Bogićem Rakočevićem, v. Gore 28

96 *Ibid*

i bilo šta drugo kada se spomene i ako se tiče Hrvata, stavlja se pod nekom 'crnogorskom kulturom'. Ipak bi trebalo i nas spomenuti.⁹⁷

Međutim, čuli su se i drugačiji stavovi. Jedan od učesnika rekao je: "Možemo naći dosta mana, međutim, za svakoga uvijek ima ponešto što ga interesuje. Mislim da su tematike opšte i da se pozivaju različiti profili. Postoji razmjena informacija između Hrvatske televizije i TVCG i mogu se reprogramirati određene stvari sa obje strane. Naše iskustvo govori da je to moguće jer smo neke emisije pokretali na TVCG i nijesmo naišli na otpor".⁹⁸

Kada je u pitanju povjerenje prema Radiju Kotor, učesnici pozitivno ocjenjuju ovaj lokalni javni servis, ističući da zadovoljava njihove potrebe i da je otvoren za sve ideje i mišljenja.

Novinarka na lokalnom javnom servisu Radio Kotor Jelena Kljajić, kazala je istraživaču Inicijative da se na ovom radiju koriste crnogorski, romski i italijanski jezik i da radio ima jednu opštu redakciju.⁹⁹ Kljajić je navela emisije koje je Radio Kotor obavezan da realizuje: "Svakog radnog dana imamo po jednu emisiju Javnog servisa. To su emisije koje smo obavezni da realizujemo. Znači, ponedjeljkom imamo emisiju o sportu, utorkom o kulturi, srijedom emisiju o administraciji koja je posvećena opštinskim službama, četvrtkom emisiju iz svijeta nauke, petkom "Svjetlost zvuka", koja je posvećena slijepim licima, subotom emisiju o prosvjeti i nedjeljom imamo emisije posvećene djeci predškolskog uzrasta, emisiju o ekologiji i neke emisije zabavnog karaktera. Svakim danom emitujemo emisiju 'Grad i vi' u koju se uključuju slušaoci, iznose probleme i postavljaju pitanja a mi potom zovemo nadležne i provjeravamo da li će i kada riješiti probleme."¹⁰⁰

Na pitanje da li na Radiju Kotor postoji posebna emisija koja govori o kulturi, tradiciji i načinu života manjina Kljajić je odgovorila: "Imamo emisiju 'Boka u mom srcu', koja se emituje subotom od dešte sati i traje oko pola sata. Emisija se bavi kulturom i tradicijom Boke Kotorske. Manjine nijesu osnovni motiv te emisije, već se to pitanje prožima kroz cijelu emisiju. Više je vezana za tradiciju Boke, nego što je vezana za manjine. Ipak, bude priče i o tome. Potom, imamo emisiju o Italijanskoj zajednici u Kotoru i emisiju o Romima, koju radimo u saradnji sa Demokratskim romskim centrom. Ranije smo i mi sami realizovali emisiju o Romima".¹⁰¹

Pored lokalnog javnog servisa Radija Kotor, u Kotoru postoji i privatni Radio Skale. Mišljenja učesnika bila su različita prilikom poređenja ova dva lokalna radija. Dok je Radio Kotor u svim poređenjima pozitivno ocijenjen, stavovi prema privatnom Radiju Skale bili su različiti, od pozitivnih do negativnih.¹⁰²

Kada je u pitanju povjerenje prema nacionalnom javnom servisu RTCG, kao glavni konkurent istaknuta je Televizija Vijesti kojoj učesnici više vjeruju. Oni su istakli da redovno prate Hrvatsku Radio Televiziju (HRT).

97 Izvještaj sa fokus grupe održane u Kotoru 20. maja 2009. godine

98 *Ibid*

99 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa Jelenom Kljajić, novinarkom Radija Kotor, održanog 24. septembra 2009. koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

100 *Ibid*

101 *Ibid*

102 *Ibid*

Najveća zamjerka koja je na fokus grupi upućena javnom servisu RTCG jeste uticaj i učešće u ‘ratnom huškanju’ devedesetih godina. Naglasili su potrebu da sam Javni servis RTCG pokrene aktivnosti koje bi imale za cilj da utvrde ko je odgovoran za takvu politiku ovog medija, kako bi se današnje rukovodstvo ogradilo od tog perioda i takvog djelovanja RTCG, ali i postavio garant da se nešto slično više nikada neće dogoditi.¹⁰³

Ipak, učesnici primjećuju tehnički, kadrovski i programski napredak u radu RTCG u posljednjih pet godina.¹⁰⁴ Primjećuje se i dobra volja da se manjine predstave na javnim servisima, ali se dodaje da i bez te volje, zakoni i drugi propisi obavezuju na to.¹⁰⁵

Kao jedan od razloga zašto nema dovoljno sadržaja o Hrvatima, naveden je i taj što su i sami Hrvati nedovoljno zainteresovani da dobiju ono što im po zakonu pripada.¹⁰⁶ Neaktivnost samih Hrvata je po mišljenju jednog učesnika čak i najvažniji razlog takve situacije.¹⁰⁷ On je istakao da bi trebalo oni da obezbijede medijskim kućama sagovornike i teme a da ih mediji neće odbiti i dodao “mislim da smo mi ti koji se moraju boriti za svoja prava i za prostor na javnim servisima”.¹⁰⁸

Odgovori na pitanje “Da li je u ovom trenutku potrebna informativna emisija na hrvatskom jeziku ili emisija o kulturi, istoriji, tradiciji i načinu života Hrvata na javnim servisima?”, odgovori su bili podijeljeni.¹⁰⁹ Polovina učesnika istakli su da već dugo žele informativnu emisiju na svom jeziku i da je treba uvesti. Druga polovina učesnika kazali su da je njima važnija emisija o kulturi, istoriji i tradiciji Hrvata iz razloga što je hrvatski jezik srodan sa crnogorskim i na taj način mogu se informisati nesmetano.¹¹⁰ Učesnici su bili odlučni, ukoliko bi se takva emisija počela emitovati na RTCG, da je bolje da ona bude kvalitetna ili da uopšte i ne postoji.¹¹¹

Nikola Dončić poručio je: “Svi manjinski narodi u Crnoj Gori, kada je u pitanju stvarna želja rukovodstva javnih medijskih servisa, zastupljeni su gotovo na istovjetan način, a to znači – u nedovoljnoj mjeri. Stvar je jasna, ukoliko postoji želja za unaprijeđenjem medijske zastupljenosti manjinskih naroda, javni medijski servisi, uz primjenu prakse razvijenih evropskih zajednica, treba samo da iskoriste postojeće tehničke i finansijske mogućnosti kako bi stvorili kvalitetnije programske sadržaje”.¹¹²

Zaključci

- Ne postoji saglasnost predstavnika hrvatskog naroda u Crnoj Gori i učesnika fokus grupe, sa jedne strane i uredništva RTCG o karakteru, kvalitetu i količini programa

103 Izvještaj sa fokus grupe održane u Kotoru , v. gore 97

104 *Ibid*

105 *Ibid*

106 *Ibid*

107 *Ibid*

108 *Ibid*

109 *Ibid*

110 *Ibid*

111 *Ibid*

112 Odgovor Nikole Dončića na upitnik, v. gore 93

koji se nudi za Hrvate, s druge strane. Na javnim servisima ne postoji posebna emisija o Hrvatima već se sadržaji koji se na njih odnose emituju u kontekstu sa drugim sadržajima.

- Na javnim servisima ne postoji informativna emisija na hrvatskom jeziku. Polovina učesnika fokus grupe ocijenili su da ovakva emisija treba da postoji.
- Učesnici su pozitivno ocijenili rad lokalnog javnog servisa Radija Kotor zato što smatraju da je ovaj medij otvoren za različita mišljenja, ideje i vrijednosti. Na Radio Kotoru postoje emisije o Romima i Italijanima, ali ne i o Hrvatima koji su značajno zastupljeni u Kotoru.
- Opšta ocjena jeste da postoji napredak u radu RTCG u posljednjih pet godina. Kao najveću zamjerku učesnici su istakli to što RTCG sama ne pokreće priču o odgovornosti za uticaj za ratna dešavanja tokom devedesetih godina.

Preporuke

- Na lokalnim i nacionalnim javnim servisima treba početi sa emitovanjem posebnih emisija koje bi kulturološki i istorijski predstavljale Hrvate u Crnoj Gori. U izradi ovakvih emisija treba konsultovati stručnjake iz ovih oblasti kao i predstavnike Hrvata u Crnoj Gori.
- Osnivači javnih servisa, a naročito onih u čijim opštinama živi značajan broj Hrvata, treba da uzmu u obzir realne potrebe za informisanjem na hrvatskom jeziku u Crnoj Gori kroz komunikaciju sa hrvatskom populacijom prilikom donošenja odluka o finansiranju informativnih sadržaja.
- Radio Kotor treba da počne sa emitovanjem posebnih emisija o Hrvatima i na taj način doprinese boljem integrisanju hrvatske populacije u Opštini Kotor i cijeloj Crnoj Gori.
- Javni servisi treba da posvete više pažnje programima i priložima iz oblasti suočavanja sa prošlošću.

5. Romi

U Crnoj Gori ukupno ima 2 601 (0,42 %) Roma¹¹³. Najviše Roma živi u Podgorici 1 389 (0,82%), zatim u Nikšiću 335 (0,44%), Herceg Novom 198 (0,60%), Cetinju 129 (0,70%), Ulcinju 115 (0,57%), Bijelom Polju 133 (0,26%), Beranama 119 (0,34%), Budvi 39 (0,25%) i Kotoru 48 (0,21%). U drugim gradovima broj Roma niži je od 0.20%. Broj Roma koji su raseljena lica u Crnoj Gori je 4 458,¹¹⁴ odnosno duplo više od domicilnih Roma.

Senad Sejdović, jedini Rom koji je honorarno angažovan na RTCG, istakao je da je najveći problem nedostatak kadra među Romima, te da mu to stvara velike teškoće u realizaciji sadržaja na romskom jeziku.¹¹⁵

Istraživač kršenja ljudskih prava Goran Miletić, u intervjuu sa istraživačem Inicijative, kazao je da problem nedostatka kadra postoji već duže vrijeme i da je ista situacija bila i 2003. godine, kada je vršio istraživanja u Crnoj Gori.¹¹⁶

Na RTCG realizuje se jedna radijska emisija a već četiri mjeseca i jedna televizijska emisija.¹¹⁷ Radijska emisija emituje se svakih petanest dana, dok emisija na televiziji ide svakog prvog petka u mjesecu. Ove emisije govore o materijalnom položaju Roma, ali i o njihovoj kulturi, tradiciji i načinu života. Na radiju se emisije emituju dvojezično, najčešće u zavisnosti od toga da li je sagovornik neko ko nije Rom i ne zna romski jezik. Za emisiju na TVCG obezbijeden je titl.¹¹⁸

Sejdović je rekao da informativne emisije na romskom jeziku nema, ali da se jednom mjesečno u glavnom dnevniku TVCG, koji počinje u 19:30, emituje jedan sadržaj na romskom jeziku koji se prevodi sa titlom na crnogorski jezik.¹¹⁹ Sejdović smatra da bi bilo veoma korisno pokrenuti informativnu emisiju na javnom servisu RTCG.

Direktor Radija Antena M koji je emitovao emisiju "Romi govore", Darko Šuković, smatra da za Rome ovo nije notorna stvar već potreba koja je daleko izraženija nego kod drugih zajednica i dodaje: „U slaboj ponudi treba pažljivo odabrati kadar koji ima potreban

113 Zavod za statistiku Crne Gore, v. gore 17

114 Istraživanje među Romima, Aškalijama i Egipćanima u Crnoj Gori, UNHCR, Podgorica, maj 2009. godine

115 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa novinarom RTCG Senadom Sejdovićem, od 15. oktobra 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

116 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa Goranom Miletićem od 16. septembra 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

117 Iz intervjuja istraživača Inicijative sa novinarom RTCG Senadom Sejdovićem, v. gore 115

118 *Ibid*

119 *Ibid*

obrazovni nivo i istinsku želju da doprinese napretku zajednice“.¹²⁰ Šuković je kazao da veći dio sadržaja treba da bude na romskom jeziku, ali i da je teško izbjeći, ako uopšte treba, određene segmente na crnogorskom. “Program treba koncipirati tako da, barem dijelom, bude zanimljiv i za ostale zajednice, jer time doprinosi boljem razumijevanju i suživotu sa REM populacijom. Muzika, filmovi na teme iz života Roma, običaji, istorija, slavne ličnosti romskog porijekla, u kombinaciji sa edukacijom, socijalnim i ekonomskim problemima, storijsama iz romske svakodnevice - okvir su za dobar program, koji može poslužiti svrsi”, kazao je Šuković.¹²¹

Predsjednik NVO Demokratski romski centar Ivan Toskić, kazao je da se u organizaciji ovog centra emituju radijske emisije na romskom jeziku kroz lokalne javne servise Radio Bar, Radio Tivat, Radio Kotor i Radio Nikšić i kroz program Radio Cool iz Podgorice.¹²² Ove emisije takođe govore o problemima Roma, njihovoj kulturi, tradiciji, obrazovanju, zapošljavanju i načinu života.

U fokus grupi, koja je održana 11. maja 2009. godine u Podgorici, učestvovali su pripadnici romske nacionalnosti. Učesnici fokus grupe u prosjeku prate javne servise od jedan do četiri sata dnevno. Učesnici su istakli da mnogo više prate Televiziju Crne Gore (TVCG) u odnosu na Radio Crne Gore (RCG). Kao motiv, naveli su da TVCG, samim tim što je televizija interesantnija od radija, ima bolje emisije, ali i da u programu RCG nema romske muzike koju bi oni voljeli da slušaju. Jedan od učesnika kazao je: “Ja najviše volim da gledam emisije o Romima. U vrijeme Đurđevdana, bilo je emisija o Romima. Zatim gledam dnevnik. Od jedan do dva sata dnevno gledam TVCG dok RCG slabo slušam. Volim da slušam muziku i to našu muziku. Međutim, na RCG naše muzike nema“.¹²³

Jedan od učesnika kazao je da kada je riječ o Romima, mediji govore o njihovom socijalno-materijalnom položaju u društvu, kroz prizmu Roma izbjeglica čiji je materijalni položaj nepovoljniji u odnosu na domicilne Rome, ne uzimajući u obzir vrijednosti Roma kao naroda već samo njihov materijalni status. Potrebno je da se emituju emisije koje govore o kulturi, tradiciji i životu Roma, koje ih mogu predstaviti na bolji način i smanjiti predrasude drugih naroda o njima. Tako je jedan od učesnika rekao: “Gledam dnevnik i volim da gledam emisije o prirodi. Osim toga, interesuju me i emisije o Romima, iako me više puta takve emisije i zabole, jer prikazuju Rome na jedan veoma loš način. Prikazuju samo najsiromašnije Rome. Golu djecu puste da se igraju u blatu pred kamerama. Prikazuju smeće oko naših kuća. Smatram da bi mediji, bilo pisani ili elektronski, trebalo da prenose mnogo bolje sadržaje o nama. Postoji mnogo dobrih i pozitivnih primjera za prikazivanje a ne samo najgore o Romima i to svaki put. Prikazuju Rome izbjeglice, ljude koji su ostavili sve što su imali i došli ovdje bez ičega. Oni moraju biti siromašni, a to me boli i vrijeđa.“¹²⁴ Drugi učesnik je kazao: “Volio bih da se na TVCG emituje emisija o Romima koja bi trajala barem dvadeset minuta i koja ne bi uvijek bila u negativnom smislu, jer o nama ima mnogo

120 Odgovor Darka Šukovića, od 13. oktobra 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

121 *Ibid*

122 Odgovor Ivana Toskića na upitnik, dostavljen 6. jula 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

123 Izvještaj sa fokus grupe održane u Podgorici 11. maja 2009. godine

124 *Ibid*

pozitivnih stvari. Mi imamo jako lijepu kulturu. Ja vidim sebičnost ovog društva, takvu da nam jednostavno ne da prostora da se i mi afirmišemo“.¹²⁵

Sadržaji koje učesnici ove fokus grupe prate ili žele da prate razlikuju se od interesovanja učesnika iz drugih fokus grupa najviše po tome što svi učesnici, bez obzira na starosnu strukturu, pokazuju interesovanje za zabavni program baziran na njihovoj tradiciji. Tako je jedan učesnik kazao : „Pjesma i igra je nešto od čega Romi žive, to im je duhovna hrana, ali toga nema i to se ne predstavlja ili se predstavlja vrlo malo“.¹²⁶

Povjerenje prema medijima, učesnici su mjerili na osnovu toga koliko se sadržaja i prostora daje njima kao zajednici i na osnovu toga mediji zadovoljavaju njihova interesovanja. Ocijenili su da je Atlas televizija realizovala dobru emisiju povodom romskog praznika Đurđevdana i stavili su ovu televiziju ispred TVCG. Jedan učesnik je kazao: “TV Atlas je emitovala emisiju o Romima povodom Đurđevdana i emitovali su je dva puta. Baš su dobro to uradili i zbog toga imam više povjerenja u tu televiziju nego u javni servis“.¹²⁷

Učesnici su istakli da više prate komercijalne televizije od javnog servisa zbog boljeg zabavnog programa, a među njima najznačajnija je TV Pink.

Putem satelitskih i kablovskih operatera učesnici prate medije iz zemalja regiona na kojima se informišu na romskom jeziku. Kao primjer naveli su medije iz Srbije, Makedonije i Bugarske.

Učesnici su istakli da TVCG može da doprinese njihovoj bržoj integraciji u društvu, kroz realizovanje emisija o romskim studentima, kulturi Roma, tradiciji i drugim sadržajima kojim bi se, po mišljenju učesnika, smanjile ustaljene predrasude o njima¹²⁸. Učesnici smatraju da u njihovoj integraciji u društvu i naročito procesu obrazovanja, TVCG može da odigra značajnu ulogu i time im olakša sve konkretne poteškoće sa kojima se svakodnevno susrijeću. TVCG može da odigra ovu ulogu na najbolji način kroz bolju komunikaciju sa romskom populacijom, smatraju učesnici.

Jedan od učesnika kazao je: “Više vjerujem privatnim medijima, a mislim da bi ljudi trebalo da vjeruju više državnoj televiziji. Država sada ne uzvraća dovoljno romskoj populaciji preko svoje televizije i mislim da će veliki broj Roma više vjerovati privatnim medijima nego državnoj televiziji. Ono što bi Romi željeli da vide, nema na TVCG što znači da nijesmo zastupljeni u društvu i to ni u jednom segmentu“.¹²⁹

Učesnici su istakli da treba praviti razliku između kategorija kao što su nacionalne manjine i izbjeglice prilikom realizacije određenih sadržaja na javnom servisu jer se time sadržaji najčešće svode na priču o teškim uslovima života Roma koji su u Crnu Goru izbjegli zbog rata na Kosovu. Potrebno je ostaviti više prostora sadržajima koji govore o kulturi, tradiciji i načinu života Roma.

Romi smatraju da TVCG treba da posveti mnogo više pažnje njihovoj djeci i ženama. Jedan od učesnika smatra da treba da bude više emisija o romskoj djeci koje će ih podstaći da svi upišu i pohađaju škole. Prema njegovim riječima, takve emisije bile bi veoma dobre

125 *Ibid*

126 *Ibid*

127 *Ibid*

128 Etnička distanca u Crnoj Gori, Cedem, Podgorica, april 2007. godine

129 Izvještaj sa fokus grupe održane u Podgorici, od 11. maja 2009. godine, v. gore 123

i gledane od strane Roma, naročito ako govore o tome kako i šta mogu da rade, kako da imaju svoj život i kada završe školu kako da dobiju posao.¹³⁰

Učesnici su ocijenili da je Javni servis RTVCG napredovao u odnosu na period prije pet godina i mišljenja su da se mora još raditi na popravljajući situacije kada su u pitanju Romi, prije svega u domenu informisanja na njihovom maternjem jeziku. Najveća zamjerka jeste da se uglavnom sve emisije o njima svode na prikazivanje loših uslova života pa se, prema njihovom mišljenju, na taj način pravi još veća distanca. Oni su ipak zadovoljni odnosom RTVCG jer nikada nijesu čuli uvrijedljive riječi, kao što je to bio slučaj sa jednom privatnom televizijom.

Jedan učesnik izrazio je nezadovoljstvo i sumnju da se nešto promijenilo u radu RTVCG i dodao da će u toj televiziji sve biti isto dok se njihova djeca ne počnu zapošljavati.¹³¹

Veselj Beganaj iz Koalicije NVO Romski krug, smatra da je ostvaren napredak ali da još mnogo treba uraditi u cilju bolje zastupljenosti sadržaja o manjinama. Beganaj je kazao: “Osim albanske manjine u Crnoj Gori, nijedna manjina ne može biti zadovoljna Javnim servisom RTCG, a posebno romska manjina koja je u potpunosti isključena iz cijelog tog procesa”.¹³²

Predsjednik Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana Isen Gaši, istakao je da je primjetan napredak RTCG u posljednje vrijeme ali da se i dalje nudi veoma malo sadržaja. “Nažalost, još ni jedan medij ne zadovoljava naše potrebe, konkretno, imamo jednu polučasovnu emisiju svakih petnaest dana na Radiju Crne Gore što je nedovoljno za afirmaciju nacionalnog i kulturnog identiteta Roma u Crnoj Gori”, kazao je Gaši.¹³³ On je dodao da manjine moraju biti aktivno uključene u rad javnih servisa kroz učešće predstavnika u Savjetu RTCG, kako bi se na što bolji način uradila strategija o načinu izvještavanja o manjinama.

Zaključci

- Na javnim servisima u Crnoj Gori ne postoji informativni program na romskom jeziku. Na RTCG i jednom broju lokalnih javnih servisa Radio Baru, Radio Tivtu, Radio Kotoru i Radio Nikšiću emituje se emisija o kulturi, tradiciji i životu Roma svakih petnaest dana.
- Nijedan novinar romske nacionalnosti nema stalno zaposlenje na javnim servisima. Jedan novinar radi kao honorarni saradnik u RTCG. Najveći problem jeste nepostojanje kadra među Romima ili novinarima koji aktivno govore romski jezik.
- Kada su u pitanju emisije i sadržaji koji govore o Romima, akcentat se najčešće stavlja na njihov materijalni položaj, što dodatno utiče na etničku distancu prema ovoj nacionalnoj zajednici.

130 *Ibid*

131 *Ibid*

132 Odgovor na upitnik Veselja Beganaja, od 23. juna 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

133 Odgovor na upitnik Isena Gašija, od 24. juna 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

Preporuke

- Osnivači nacionalnog Javnog servisa RTCG i lokalnih javnih servisa u onim opštinama gdje Romi žive u značajnom broju, treba da ugovorom finansiranja uključe i informativne emisije na romskom jeziku.
- Nadležne državne institucije treba da ulože dodatna sredstva na edukaciju kadra, pripadnika romske nacionalne manjine, kako bi na taj način doprinijeli jačanju kapaciteta novinara. Javni servisi moraju predvidjeti sistematizacijom određeni broj radnih mjesta za novinare pripadnike romske populacije. U redakcijama za programe na manjinskim jezicima potrebno je uključiti predstavnike Roma. Neophodna je šira državna akcija koja bi bila usmjerena ka stvaranju i jačanju kapaciteta koji bi proizvodili programe za Rome i na romskom jeziku.
- Programski sadržaji koji su predviđeni za Rome treba više da govore o kulturi, obrazovanju, tradiciji, sportu i zabavi u cilju smanjivanja etničke distance u Crnoj Gori koja je po relevantnim istraživanjima najveća prema Romima.

6. Srbi

U Crnoj Gori ima 198 414 ili 31,99% Srba. Gotovo u svim gradovima, Srbi čine više od 20% populacije osim kada je riječ o sljedećim gradovima: Cetinje, Ulcinj, Rožaje i Plav. Kada je u pitanju ovaj dio istraživanja, istraživači Inicijative odlučili su da istražuju da li su Srbi dovoljno zastupljeni na javnim servisima, iako predstavnici ove nacionalne zajednice u parlamentu ne smatraju sebe manjinom u Crnoj Gori. Međutim, zbog formiranja Srpskog nacionalnog savjeta po Zakonu o manjinskim pravima i slobodama, koji je formirala svaka nacionalna manjina u Crnoj Gori, uradili smo istraživanja iz razloga što ukazuje na to da dio građana srpske nacionalnosti sebe smatraju manjinom u Crnoj Gori.

U intervjuu koji je istraživač Inicijative uradio sa glavnim i odgovornim urednikom RTV Pljevlja¹³⁴ Milivojem Irićem, on je kazao da RTV Pljevlja funkcioniše kao javni radio-difuzni servis od 2006. godine. Televizija Pljevlja otvorena je 2006. Godine. Ovaj medij ima oko 35 zaposlenih.

Kada je riječ o sadržaju, Irić je kazao da RTPV prati događaje koji se odnose na političke događaje, kulturu, sport, društvo. Takođe, redovno se prate se i događaji svih vjerskih zajednica u Pljevljima.

Što se tiče posebnih zahtjeva neke od manjinskih zajednica u Pljevljima, Irić je rekao da nije bilo interesovanja i posebnih zahtjeva ali da RTPV prate sadržaje svih nacionalnih zajednica u Pljevljima. “Tvrdim da je naša gledanost izuzetno visoka i to znam kao profesionala. Ako se nekome nešto nije dopalo odmah smo dobili poziv. Imali smo slučajeve da se gledaocima nešto nije dopalo, odmah su zvali i reagovali. Mi smo time zadovoljni, jer gledanost je medijima sve. Ne idemo po svaku cijenu na jeftinu senzaciju, nismo imali slučajeve da je neko vodio sporove s nama, možda da mu se ne dopadne kako smo mi prikazali neki događaj, nismo imali rezultate istraživanja ali iz iskustva znamo da je naša udarna informativna emisija koja ide u 19 časova gledana i ljudi reaguju. Ljudi se jave da im se nešto dopalo ili im se nije dopalo, što je za našu profesiju izuzetno važno - da smo gledani”, kazao je Irić.

U fokus grupi koja je održana u Pljevljima¹³⁵ učesnici su istakli da više prate druge TV programe jer su njihovi sadržaji kvalitetniji nego na Javnim servisima. Ipak, od javnih ser-

134 Iz intervjuu istraživača Inicijative i Milivoja Irića, glavnog i odgovornog urednika RTV Pljevlja, od 18. septembra 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

135 Izvještaj sa fokus grupe u Pljevljima, od 25. maja 2009. godine, koji se nalazi u dokumentaciji Inicijative

visa najviše prate TV Pljevlja, a posebno Pljevaljsku hroniku. Što se tiče programa TVCG iako malo, učesnici najčešće prate informativne emisije, političke, sportske i emisije obrazovnog karaktera.¹³⁶

Učesnici su izjavili da vrlo malo vjeruju medijima u Crnoj Gori, ali da ipak više vjeruju privatnim medijima kao i lokalnim jer su pod manjom kontrolom vlasti. Lokalni pljevaljski mediji finansijski su zavisni od državnih fondova pa zbog toga, smatra jedan od učesnika, nema kritičkog novinarstva i kvalitetnih priloga.

“I ja imam nešto više povjerenja u lokalne medije. Svi smo mi pomalo lokal patriote. Mi ne možemo da utičemo na uređivačku politiku ni jednih ni drugih, ali ipak nešto više možemo da utičemo na lokalne medije nego li na neke državne medije“, naglasio je jedan od učesnika.

Učesnici su ocijenili da nedostaje kvalitetnog programa i kritičkog novinarstva iako RTCG ima daleko više novinara od drugih medija u Crnoj Gori.

Kada je u pitanju crkva, Srbi i Crnogorsko primorska mitropolija su, prema mišljenju jednog od učesnika zanemareni, diskriminirani i protiv njih se iskazuje mržnja na javnom servisu. Kada su u pitanju druge oblasti Srbi su takođe zapostavljeni. Ni književnost ni drugi oblici kulture ne prikazuju se kao ni dešavanja sa muzičke scene.

Učesnici su mnogo zadovoljniji javnim servisom Srbije - RTS-om, nego radio televizijom Crne Gore jer smatraju da RTS proizvodi kvalitetne emisije, serijale kao što su kvizovi, emisije edukativnog karaktera a mediji iz regiona mnogo su objektivniji. Kroz uvođenje edukativnih događaja, nezavisnog novinarstva i promjena uređivačke politike poboljšao bi se kvalitet i gledanost RTCG.

Urednik web-portala In4S Gojko Raičević istakao je da na javnom servisu nijesu prisutni stvaraoci srpske nacionalne zajednice. “Slična je situacija i kad govorimo o vremenu namjenjenom nacionalnim grupama. Albanska zajednica ima, srazmjerno njihovoj brojnosti, neprihvatljivo malo prostora na RTCG, ali opet neuporedivo više nego Srbi koji su brojni“, istakao je Raičević. Struktura Savjeta TV i organa koji odlučuju o realizaciji programa ne ostavlja utisak da će se stanje poboljšati.

Predsjednik Srpskog nacionalnog savjeta Crne Gore Momčilo Vuksanović smatra da Srbi nijesu zastupljeni na programima javnog servisa i da se svaki osvrt na srpsku nacionalnu zajednicu prenosi u negativnom kontekstu.¹³⁷

136 *Ibid*

137 Odgovor na upitnik Momčila Vuksanovića, 6. jula 2009. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

“Nacionalna zastupljenost ne bi trebalo da bude kriterijum uspješnosti TVCG, već poštovanje profesionalnih standarda“, kazao je Slaviša Guberinić.¹³⁸

Zaključci

- Predstavnici srpske nacionalne zajednice koji su učestvovali u istraživanju kazali su da nemaju povjerenja u RTVCG. Od javnih servisa najviše povjerenja imaju u RTV Pljevlja.
- Da bi zadovoljili potrebe za informisanjem, učesnici fokus grupe istakli su da prate TV programe susjednih država, a naročito Srbije.
- Ispitanici smatraju da su Srpska pravoslavna crkva i kultura Srba zapostavljeni i diskriminirani.

Preporuke

- RTVCG bi trebalo da pojača povjerenje srpske nacionalne zajednice u Crnoj Gori kroz objektivnije informisanje javnosti.
- Javni servisi bi trebalo da emituju više emisija o kulturi, religiji, običajima srpske nacionalne zajednice.
- Diskriminacija po osnovu vjere i nacije nikako ne treba da bude prisutna na Javnim servisima u Crnoj Gori već treba težiti da Javni servisi budu servisi za sve građane Crne Gore

---

138 Odgovor na upitnik Slaviše Gunerinića, od 7. jula 2009. godine nalazi se u dokumentaciji Inicijative

7. Generalni nalazi istraživanja

- Crnogorsko zakonodavstvo, Ustav Crne Gore, Zakon o manjinskim pravima i slobodama, Zakon o medijima, Zakon o javnim radio-difuznim servisima i Zakon o radio-difuziji pružaju relativno dobru osnovu za poštovanje evropskih standarda u ovoj oblasti. Međutim, kada je u pitanju praksa, odnosno implementiranje ovih propisa, onda je realnost bitno drugačija.
- U Crnoj Gori nema institucije koja vrši monitoring poštovanja zakonskih regulativa iz ove oblast. ARD treba u svom radu da započne aktivnosti u ovom pravcu.
- Država mora da uloži više napora i sredstava u cilju ostvarivanja prava na informisanje na manjinskim jezicima i o kulturi i tradiciji manjinskih naroda.
- Svi javni servisi moraju da ulože više napora u osmišljavanju programa o kulturi i tradiciji manjina
- RTCG emituje sadržaje na albanskom i romskom jeziku dok emisije na jezicima drugih manjina nijesu zastupljene. Međutim, učesnici u istraživanju pokazali su nezadovoljstvo kvalitetom programskih sadržaja na njihovom jeziku i o njihovoj kulturi, tradiciji i načinu života.
- U radu javnih servisa moraju se organizovano i profesionalno uključiti pripadnici manjinskih naroda kroz zapošljavanje određenog broja novinara, urednika i drugih iz redova manjina, jer je trenutna zastupljenost manjina na nezadovoljavajućem nivou.
- Kao razlog zbog kojeg nema emisija na jezicima drugih manjina, predstavnici RTCG naveli su sličnost sa crnogorskim jezikom.
- RTCG svakodnevno emituje informativne emisije na albanskom jeziku, dok se na romskom jeziku do dva puta mjesečno emituju samo emisije o kulturi, tradiciji i životu Roma.
- Na lokalnom nivou, javni servisi nemaju posebne programske sadržaje i redakcije za manjine. Izuzetak je Radio Ulcinj koji emituje program srazmjerno strukturi stanovništva u Ulcinju.
- Lokalni javni servisi ocijenjeni su bolje u odnosu na nacionalni javni servis RTCG. Informacije, odnosno sadržaji koje emituju lokalne radio stanice i televizije, zanimljivije su, pokazale su ocjene učesnika fokus grupa.
- Postoji veliko nezadovoljstvo sadržajem emisija o manjinama koje emituju Javni servisi. Razlozi su zastarjele informacije kada je u pitanju informativni program (albanska manjina) i informacije koje jačaju određene predrasude (romska manjina).
- Manjinski narodi u Crnoj Gori zadovoljavaju potrebe za informisanjem i kroz praćenje regionalnih javnih servisa i privatnih programa.
- Nacionalni savjeti od države dobijaju značajna sredstva za ove namjene, pa bi trebalo umjesto osnivanja novih glasila uspostaviti saradnju sa Javnim servisima, u cilju osmišljavanja programa koji bi odgovarao potrebama pripadnika manjinskih naroda.

Bibliografija

Spisak korišćenih knjiga i izvještaja

- Etnička distanca u Crnoj Gori, CEDEM, Podgorica, april 2007.godine
- Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, Izazovi efektivnog sprovođenja, Savjet Evrope, Beograd 2006. godine
- Istraživanje među Romima, Aškalijama i Egipćanima u Crnoj Gori, UNHCR, Podgorica, maj 2009. godine
- Ljudska prava u Crnoj Gori – 2007; Inicijativa mladih za ljudska prava, Podgorica 2008. godine
- Prava pripadnika etničkih, vjerskih i jezičkih manjina, Jugoslovenski komitet pravnik, Beograd 2001. godine
- Prava Srba u Crnoj Gori, IGAM, Beograd 2006. godine
- Preporuke iz Lunda o učinkovitom sudjelovanju nacionalnih manjina u javnom životu s obrazloženjem, septembar 1999. godine
- Vodič kroz medije u Crnoj Gori, Ministarstvo kulture, sporta i medija - Sektor za medije, Podgorica 2006. godine
- Zagovaranje prava manjina, Vodič za NVO-e Jugoistočne Evrope, izdavač Dragutin Čičak, štampano u Bosni i Hercegovini, revidirano izdanje, januar 2008. godine

Spisak pravnih propisa korišćenih kao izvor

- Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima
- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope, ratifikovana i stupila na snagu 1. septembra 2001. godine, Službeni list SRJ (međunarodni ugovori) broj 6/98
- Ustav Crne Gore; sajt Službenog lista Crne Gore: <http://www.sllrcg.co.me/001-2007.pdf>, posjećen 15. septembra 2009. godine
- Zakon o manjinskim pravima i slobodama; sajt Ministarstva za ljudska i manjinska prava <http://www.gov.me/minmanj/vijesti.php?akcija=vijesti&id=13716>, posjećen 20. septembra 2009. godine
- Zakon o ratifikaciji evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (“Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 18/2005)
- Zakon o medijima, sajt Centra za profesionalizaciju medija <http://www.cpm.edu.yu/code/navigate.asp?Id=37>, posjećen 28. oktobra 2009. godine
- Zakon o javnim radio – difuznim servisima Crne Gore (“Sl. list Crne Gore”, br. 79/08 od 23.12.2008)
- Zakon o radio difuziji (“Sl.list RCG” br.51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06, “Sl.list Crne Gore” br. 50/08 od 19.08.2008.god. 79/08 od 23.12.2008.god. 53/09 od 07.08.2009.god.

Spisak web stranica korišćenih kao izvor

Centar za profesionalizaciju medija <http://www.cpm.edu.yu>

Centar za demokratiju i ljudska prava www.cedem.co.me

Institut za medije Crne Gore <http://www.mminstitute.org/>

IN4S <http://in4s.net/x/>

Ministarstvo pravde u Vladi Crne Gore <http://www.pravda.gov.me/>

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u Vladi Crne Gore <http://www.gov.me/minmanj>

Prve crnogorske elektronske novine <http://www.pcnen.com/>

Radio slobodna Evropa <http://www.slobodnaevropa.org/>

Službeni list Crne Gore <http://www.sllrcg.co.me>

Vlada Crne Gore www.gov.me

Zavod za statistiku Crne Gore, <http://www.monstat.org>

SADRŽAJ

Uvod	3
1. Pravna analiza	5
Ratifikovani međunarodni dokumenti	5
Normativni okvir ustavnopravne prirode	6
Zakonodavno-pravni okvir	7
Zakon o manjinskim pravima i slobodama	7
Zakon o medijima	7
Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore	8
Zakon o radio-difuziji	9
2. Albanci	11
Zaključci	17
Preporuke	18
3. Bošnjaci i Muslimani	19
Zaključci	22
Preporuke	22
4. Hrvati	23
Zaključci	25
Preporuke	26
5. Romi	27
Zaključci	30
Preporuke	31
6. Srbi	32
Zaključci	34
Preporuke	34
7. Generalni nalazi istraživanja	35
Bibliografija	36
Spisak korišćenih knjiga i izvještaja	36
Spisak pravnih propisa korišćenih kao izvor	36
Spisak web stranica korišćenih kao izvor	37